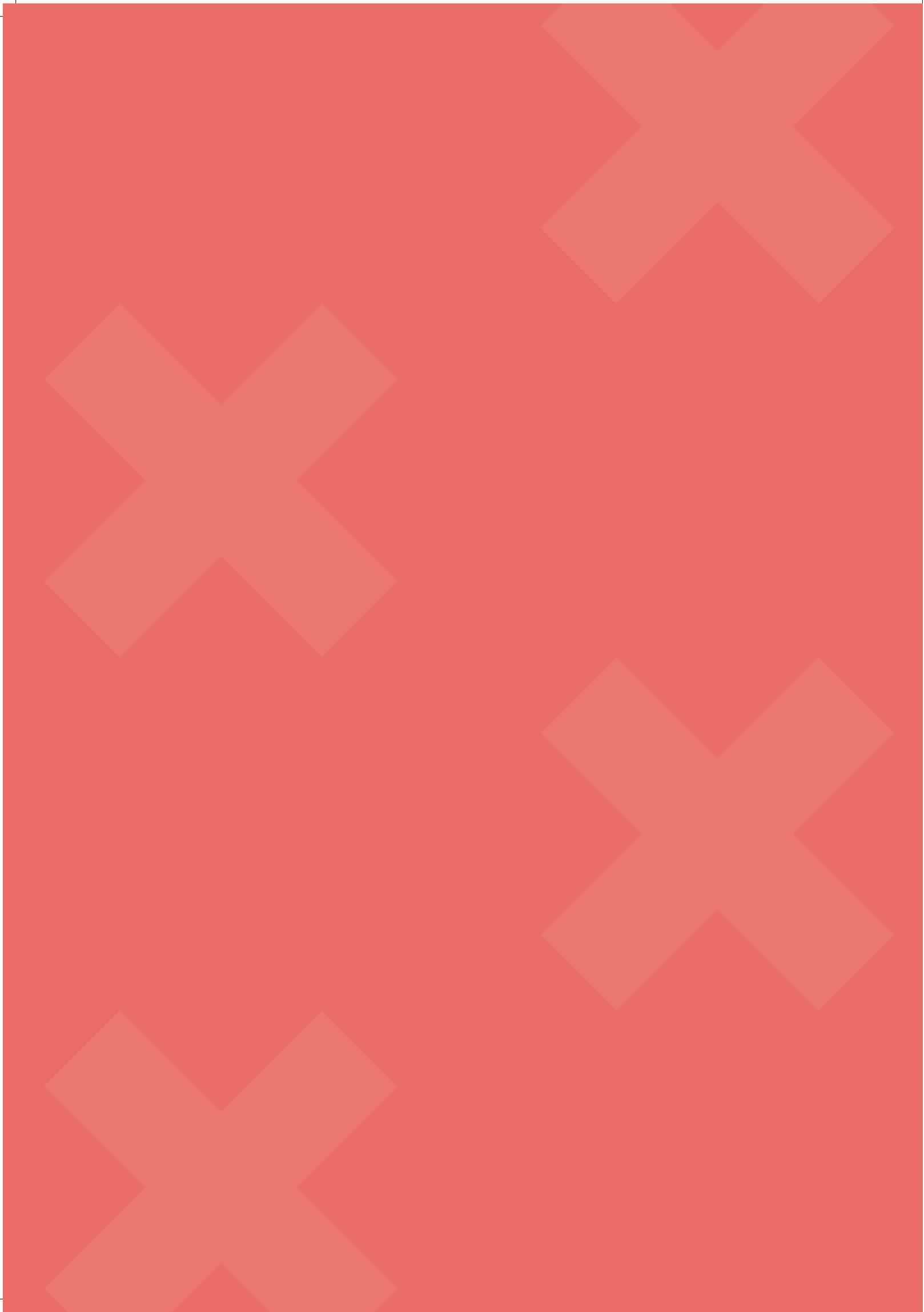

NOD:s LÄGESBILD

Lägesbild om civilsamhällets
brottsförebyggande insatser,
erfarenheter och synpunkter.

INNEHÅLL

Sammanfattning	4
Inledning	6
Metod	7
Bakgrund och kunskapsöversikt	9
Ramverk för brottsförebyggande åtgärder	13
Civilsamhällets brottsförebyggande insatser	14
Civilsamhällets erfarenheter och synpunkter	30
Sammanfattande slutsatser	39
Medverkande organisationer	40
Referenser	41

Sammanfattning

Den här lägesbilden visar upp ett brett och varierat urval av civilsamhällets bidrag på det brottsförebyggande området. Studien är genomförd av NOD genom intervjuer med 33 organisationer under januari till mars 2024.

Verksamheter

Verksamheterna som omfattas kategoriseras som universella, selektiva, eller indikerade. Lägesbilden listar 17 universella insatser som riktar sig till hela grupper oavsett risknivå. Hit hör till exempel trygga och strukturerade sammanhang och integrations- och informationsinsatser. Inom de tolv selektiva insatserna finner vi verksamhet med liknande syften men där insatserna riktar sig till grupper som utsätts för en eller flera riskfaktorer för kriminalitet. Här är det stort fokus på individer i social eller ekonomisk utsatthet eller barn och unga i utsatta områden. Bland de 14 indikerade insatserna, som primärt handlar om att förebygga fortsatt kriminalitet återfinns bland annat verksamhet som sker på häkten och anstalter samt inom frivården, med syfte att skapa försoning, ändra attityder eller förenkla återanpassning i samhället.

Utöver detta finns även fem verksamheter med reparerande och stöttande ändamål som ämnar omhänderta effekter av brott samt sex verksamheter med situationella inslag, som förändrar situationer som skulle kunna skapa brottstillfällen genom till exempel ökad vuxennärvaro.

De värden som civilsamhället bidrar med grundar sig ofta i den lokala förankringen som genererar en god förståelse för problembilden och de lokala förutsättningarna liksom ett stort förtroende hos målgrupperna.

Utmaningar

Bland de utmaningar som nämns för verksamheten identifierar vi sju olika områden: 1) *Resurser och finansiering*, 2) *samverkan*, 3) *målgruppen*, 4) *politikens prioriteringar*, 5) *stuprör och byråkrati*, 6) *interna hinder* samt 7) *andra aktörers kapacitet och intresse*.

Bland dessa upplever flest (18 av de svarande) utmaningar kopplat till finansiering och resurser. De som upplever utmaningar menar att den bristande finansieringen hindrar verksamhet från att växa eller nå fler, eller för att omsätta erfarenhet i praktiken. Det handlar även om en bristande långsiktighet i finansieringen som försvårar för det långsiktigt förebyggande arbetet.

Näst vanligast (13 av de svarande) är utmaningar i relation till samverkan med det offentliga där man upplever att man går miste om en förstärkning av effekterna i det brottsförebyggande arbetet när sektorerna inte samarbetar.

Förslag och slutsatser

De deltagande organisationerna lyfter idéer och förslag för att möta utmaningarna i arbetet. Dessa går att kategorisera in i tre övergripande teman. Det

första handlar om offentliga aktörers relation till civilsamhället och hur den kan förbättras. Detta genom att öka både den praktiska och den strategiska samverkan mellan civilsamhället och det offentliga, samt säkerställa långsiktiga villkor för civilsamhället i det brottsförebyggande arbetet. Därtill efterfrågas en ökad kunskap om civilsamhället och förståelse för civilsamhällets värden och förutsättningar.

Det andra temat handlar om utformning av insatserna på det brottsförebyggande området. Här lyfts att större fokus behöver läggas på förebyggande arbete, att man måste ta höjd för ett eventuellt ökat behov av integrerande insatser, att individperspektivet måste säkerställas och att bemötandet av unga kriminella behöver bli mer varsamt.

De sista förslagen handlar om förändringar inom civilsamhällesorganisationerna som behövs för att stärka insatserna som genomförs.

NOD:s sammanfattande slutsatser:

- ✘ Civilsamhällesaktörer upplever en snäv prioritering från politiskt håll som inte alltid inrymmer civilsamhällets verksamheter och bidrag på det brottsförebyggande området. Där efterfrågas ett tydligare budskap som bekräftar det bidraget.
- ✘ Civilsamhällesaktörerna upplever sig inte bli involverade i samverkan på det brottsförebyggande området i tillräckligt hög grad. Det gäller både den praktiska och strategiska samverkan. Att utesluta civilsamhället är att gå miste om ökad effekt i befintliga insatser. Det ses av många som en förlängning av de politiska prioriteringarna.
- ✘ För att möjliggöra civilsamhällets bidrag på det brottsförebyggande området behövs resurser för att kunna etablera och växla upp verksamhet, men framför allt långsiktig finansiering för att säkerställa goda förutsättningar för relationsbygge med målgrupp och mellan sektorerna.
- ✘ För att bemöta målgruppens behov efterfrågas en bättre förvaltnings- och myndighetsöverskridande samverkan och ett mer individbaserat fokus.

Inledning

De senaste årens våldsvåg med koppling till gängkriminella miljöer har skapat ett tydligt fokus på hur att motverka våldsspiralen och dämpa effekterna av våldets konsekvenser. Som under alla samhällskriser gör civilsamhällets organisationer stora insatser. I december 2023 uttryckte 15 organisationer inom civilsamhället genom en skrivelse till regeringen att de polisiära och rättsvårdande insatserna behöver kompletteras med att stärka det socialt förebyggande, främjande och rehabiliterande arbetet genom resurstillskott till civilsamhället och offentlig förvaltning samt ökade möjligheter till samverkan.

Civilsamhällets organisationer finns på plats lokalt. Det ger dem förmågan att se och höra vad som sker i samhället, hur lagstiftning och insatser »slår ut på riktigt« och var insatser brister. Att civilsamhället inte heller är en extern aktör utan en del av lokalsamhället som ibland även har samma erfarenheter som målgruppen ger också ett unikt förtroende och en stor tillit från den målgrupp man arbetar med och för. Detta ser vi på många områden och inte minst i det brotts- och våldspreventiva arbetet.

Med den bakgrunden avser den här lägesbilden att belysa den variation av verksamheter och värden som finns i de insatser civilsamhället bidrar med på det brottsförebyggande området, men även de erfarenheter och synpunkter som samlats genom detta arbete för att utröna vilka förutsättningar som möjliggör och förhindrar civilsamhället att bidra till arbetet med att förebygga den breda brottsligheten i samhället, och ytterst det dödliga våldet i gängkriminella miljöer. Lägesbilden initierades av NOD:s styrgrupp i december 2023.

Metod

Under januari och februari 2024 kontaktades ett 60-tal organisationer inom civilsamhället med en förfrågan om att bidra med sina erfarenheter på det brottsförebyggande området, som underlag till NOD:s lägesbild. I förfrågan ingick även en uppmaning till paraplyorganisationer att be sina medlemsorganisationer att bidra med information och synpunkter till NOD.

Till dessa organisationer ställdes följande frågor:

- ✘ *Vilken form av brottsförebyggande arbete bedriver din organisation?*
- ✘ *På vilket sätt bidrar verksamheten till att förhindra brott och vilka brott rör det sig om?*
- ✘ *Hur finansieras den verksamheten och sker verksamheten i samverkan med myndighet på lokal/regional/nationell nivå?*
- ✘ *Vilka hinder upplever ni för den brottsförebyggande verksamheten?*

Dessa grundfrågor har under bearbetning av materialet utgjort teman under vilka organisationernas utsagor återberättas. Lägesbilden är empirisk och deskriptiv. Beskrivningen av civilsamhällets insatser, erfarenheter och synpunkter är en återberättelse av den information som framkommit genom intervjuerna och genom de skriftliga svar som NOD mottagit. Materialet har bearbetats och kategoriserats dels utifrån etablerade kategorier för brottsförebyggande insatser, dels utifrån tematiska områden som framkommit under bearbetning av materialet.

Inför utskick gjordes ett riktat urval av organisationer som skulle motta förfrågan om att bidra till lägesbilden. Urvalets ambition var att nå organisationer vars verksamhet sprider sig över hela kedjan av brottsförebyggande insatser – från att arbeta med individer som befinner sig i kriminalitet till tidiga förebyggande insatser för stora delar av befolkningen. Genom urvalet sökte vi en bredare förståelse för vad brottsförebyggande arbete kan vara och vi söker genom lägesbilden synliggöra kopplingen mellan verksamheten och det förebyggande ändamålet. Bland de svarande finner vi lokala aktörer, nationella förbund med medlemsföreningar, och nationella paraplyorganisationer. De nationella förbunden har många gånger svarat för egen del samt för medlemsföreningarnas räkning och de nationella paraplyorganisationerna har svarat för egen del samt för de nationella medlemsförbunden. Detta har lett till en metodologisk utmaning särskilt gällande de kvantitativa inslagen i lägesbilden och resultatet bör därför förstås utifrån att en del av svaren omfattar ett större antal organisationer. Syftet i dessa delar är inte att ge en kvantitativ överblick utan snarare att ge en bild av dynamiker och mångfalder.

Bland det 60-tal organisationer som mottog förfrågan (inte inräknat den förfrågan som utgick till paraplyorganisationernas medlemsförbund) svarade 33 organisationer. Trots att urvalet därmed gjorts genom självselektion täcker lägesbilden en stor bredd av aktörer och verksamheter. Därför kan lägesbil-

den anses ge en representativ överblick av de erfarenheter och utmaningar som civilsamhället aktörer upplever i sitt arbete inom det brottsförebyggande området.

En komplett lista över svarande organisationer återfinns i slutet av lägesbilden.

Bakgrund och kunskapsöversikt

En stor del av den allmänna debatten om det brottsförebyggande området fokuserar på de kriminella nätverken och det dödliga våldet. Denna lägesbild ämnar således belysa åtgärder som arbetar för att motverka detta, men har inte avgränsats till att bara omfatta insatser som förebygger brott inom ramen för nätverkskriminalitet. I stället har studien en mer övergripande ansats gällande brottsförebyggande insatser i civilsamhället. I detta avsnitt presenteras kunskap på området för att sätta organisationernas verksamhet i kontext och för att skapa förståelse för verksamheternas bidragande faktorer i den fortsatta läsningen. Kunskapen utgår framför allt från några centrala rapporter från Brottsförebyggande rådet.

Det brottsförebyggande arbetet i Sverige och samverkan med lokalsamhället

I Brottsförebyggande rådets (Brå) rapport *Nationellt och lokalt brottsförebyggande arbete – milstolpar och exempel 1993–2016* (2017) redogör myndigheten för det brottsförebyggande arbetets utveckling under de senaste decennierna. Denna lägesbild har särskilt intresserat sig för de delar som belyser samverkan med civilsamhället. Redogörelsen startar under åren 1993–1998 då det brottsförebyggande arbetet tog stora steg framåt genom bland annat *Närpolisreformen* som innebar att polisen nu skulle arbeta proaktivt och analysera orsaker till brott och i större utsträckning involvera lokalsamhället i utformning av åtgärder. Med det nationella brottsförebyggande programmet *Allas vårt ansvar* konstaterades att rättsväsendet behövde lokalt organiserad samverkan för att motverka brottsligheten, där kommuner och myndigheter bättre behövde ta vara på ideellt medborgerligt engagemang. Det första lokala brottsförebyggande rådet etablerades redan på 80-talet men efter lansering av *Allas vårt ansvar* etablerades flera lokala råd runt om i landet. Mycket av arbetet var socialt fokuserat och med ett stort fokus på tidigt förebyggande insatser för barn och unga.

Därefter sågs en utveckling där fler kommuner etablerade lokala brottsförebyggande råd och aktiviteten inom dessa och antalet områden de etablerades i ökade. Råden innefattade dock till stor del enbart polis, socialtjänst och skolförvaltning och det framkom att väldigt få knappt gjorde en ansträngning för att involvera civilsamhället och andra aktörer. Den breda samverkan i på lokal nivå förblev alltså bristande.

I mars 2017 presenterade dåvarande regering ett nytt nationellt brottsförebyggande program tillsammans med andra satsningar. I det nya programmet betonas betydelsen av att utvidga det lokala brottsförebyggande arbetet till att i högra utsträckning involvera fler aktörer såsom bland annat näringsliv och civilsamhälle.

I *Det brottsförebyggande arbetet i Sverige – Nuläge och utvecklingsbehov 2018* visar myndighetens undersökning att det på många platser finns engage-

mang för det brottsförebyggande arbetet hos näringsliv och civilsamhälle. Det finns flera goda exempel på medverkan från näringsliv och civilsamhälle i det brottsförebyggande arbetet, men utvecklingspotentialen konstateras vara stor. Mycket tyder även på att en formaliserad samverkan genom exempelvis Idéburet Offentligt Partnerskap (IOP) är framgångsrikt för att driva på samverkansprocesser på det brottsförebyggande området. Civilsamhället och näringslivets innovativa förmåga betonas också, men innovationen och nytänkandet anses behöva stimuleras.

Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete som trädde i kraft i juli 2023 betonar bland annat att kommuner inom sitt geografiska område ska ansvara för samordningen av det brottsförebyggande arbetet. Kommunen ska även verka för att skriftliga överenskommelser om samverkan ska ingås med relevanta aktörer samt att strategiska brottsförebyggande frågor ska hanteras i särskilda forum där kommunen och relevanta aktörer ska ingå. I Brås rapport *Det brottsförebyggande arbetet i Sverige – Nuläge och utvecklingsbehov 2023* konstateras att kommunernas samordningsarbete redan är aktivt men att det bör utvecklas till att omfatta fler aktörer. Dels för att bidra med viktiga underlag, dels möjliggöra för fler och mer varierande åtgärder. Civilsamhället, och andra aktörer som fastighetsbranschen och kollektivtrafiken, ingår bara i 7–15 procent av de aktuella överenskommelserna. I de lokala råden ingår lokalt näringsliv i ungefär var tredje kommun och andra aktörer är ännu oftare frånvarande. Lokalpolisområdenas samverkan med andra aktörer är däremot vanligare och det konstateras att samverkan med bland annat civilsamhället är vanligt förekommande. Kommunerna bör därför inspireras av lokalpolisområdenas samverkan.

Den 14 mars 2024 presenterade regeringen en ny nationell brottsförebyggande strategi *Barriärer mot brott – en socialpreventiv strategi mot kriminella nätverk och annan brottslighet* (Skr. 2023/24:68). I denna statueras att brottsligheten måste bekämpas och förebyggas med hela samhällets samlade förmåga. Där konstateras att civilsamhällets gemenskaper, kompetenser och nätverk kan bidra till att förbygga kriminalitet och att kommunerna har en avgörande roll i att säkerställa samverkan med olika aktörer, däribland civilsamhällets organisationer. De intervjuer som ligger till grund för denna lägesbild genomfördes dock innan den nya strategin presenterades.

Risk- och skyddsfaktorer mot brott

De mest brottsbelastade ungdomarna har ofta en hög andel av de riskfaktorer för kriminalitet som har identifierats i forskningen. Riskfaktorer i individens sammanhang kan vara familj med bristande ekonomiska resurser, dåliga familjerelationer eller övergrepp samt brott eller missbruk hos föräldrar. Riskfaktorer i skolan kan handla om tidiga skolmisslyckanden eller dålig skolmiljö samt umgänge i en brottsbelastad umgängeskrets. Riskfaktorer hos individen kan handla om brottsstillåtande attityder, missbruk eller impulsivitet. Skyddsfaktorer kan i stället vara en stödjande och konsekvent uppfostran och bra

relation till åtminstone en förälder, att lyckas i skolarbetet och att befinna sig i positivt skolklimat, eller att individen besitter goda sociala färdigheter (Brå, 2009).

Strategiska brott och upphörandeforskning

I BRÅ:s rapport *Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet* har myndigheten studerat så kallade strategiska brott. Strategiska brott går att förklara som den form av brott som ungdomar debuterar med och som oftast leder till fortsatt hög brottslighet. Det kan därför vara strategiskt rätt att rikta åtgärder mot unga som begår det strategiska brottet för att nå unga som riskerar att bli högaktiva lagöverträdare. Tidigare studier har visat att strategiska brott ändras över tid. I de tre rapporter Brå tagit fram om strategiska brott visas att högaktiva lagöverträdare idag har en större spridning i vilket brott som utgör huvudbrott i deras debutlagföring. Det är dock tydligt att risken för en högaktiv brottslighet ökar med en tidig debut och med mer avancerad brottslighet än jämnåriga lagöverträdare. Andra som löper hög risk att hamna i kriminalitet är barn som tidigt utsätts för riskfaktorer och saknar skyddsfaktorer inom flera olika områden i livet.

Några aspekter som underlättar för individer att upphöra med brottslighet kan vara olika typer av prosocialt deltagande. Det kan bland annat vara att delta i idrottsföreningar eller ideellt arbete. Andra omständigheter som kan motverka återfallsrisk i brott är rutinförändrade händelser, så som att exempelvis få en anställning. Negativa förändringar i rutiner kan å andra sidan verka åt motsatt håll, så som att själv bli utsatt för brott. Andra aspekter som försvårar för ett upphörande kan vara en problematisk skolgång, eget missbruk, utanförskap eller psykisk ohälsa.

Det finns fyra centrala faktorer kring pådrivande och lockande tankemönster som påverkar en individs förmåga att upphöra med eller fortsätta en kriminell livsbana. Där identifieras »misstro och negativ självtillit« som en pådrivande aspekt som kan förknippas med exempelvis skolmisslyckanden, psykisk ohälsa, utanförskap eller misstro mot rättsliga och sociala myndigheter. Dessa aspekter kan bidra till att lagöverträdaren uppfattar sig själv som misslyckad i majoritetssamhället och upplever att denna behöver fortsätta sin kriminella bana. Två tankemönster som istället underlättar ett utträdannde är »hopp och accepterande av ansvar« som handlar om en tillit till att det går att hitta ett annat sammanhang samt att ta ansvar över sina handlingar och sin egen förändring.

Dödligt våld i kriminella miljöer och rekrytering till kriminella nätverk

Då den intensifierade debatten om brottslighet i mångt och mycket drivs av det eskalerande dödliga våldet i samhället samt att flera av de svarande i denna lägesbild valt att fokusera på just detta, kommer därför en översiktlig bakgrund kring det dödliga våldet i Sverige och rekrytering till kriminella nätverk att presenteras här.

Det dödliga våldet i Sverige ökade under åren 1960–1990 för att sedan minska. Den nedåtgående trenden bröts omkring 2013. Uppgången förklaras i stort sett helt av dödligt våld med skjutvapen som började öka under mitten av 00-talet. De flesta skjutningar med dödlig utgång kopplas till konflikter i kriminella miljöer. Skjutvapenvåldet sker ofta utomhus på allmänna platser i storstadsområden vilket påverkar allmänheten (Brå, 2020). Ur ett europeiskt perspektiv är trenderna kring det dödliga våldet i Sverige avvikande. För bara några år sedan hade Sverige relativt låga nivåer av dödligt våld men vi har under dessa år stigit till att nu ligga högre än många andra länder (Brå, 2021:8).

Kriminella miljöer definieras som vinstdrivna miljöer där personer systematiskt begår brott för att tjäna pengar, ofta med kopplingar till narkotikahandel eller organiserad brottslighet. Dödligt våld i kriminella miljöer är särskilt svår att utreda, vilket visar sig genom svensk men även internationell forskning då uppkläringen av det dödliga våldet i kriminell miljö är lägre än andra fall. Dödligt våld med skjutvapen i kriminell miljö sker främst i storstäder och socialt utsatta områden är överrepresenterade bland brottsplatserna (Brå, 2023:4).

Barn och ungas delaktighet i kriminella nätverk har varit en prioriterad kriminalpolitisk fråga de senaste åren. Involvering i kriminella nätverk skiljer sig åt i jämförelse med delaktighet i kriminella ungdomsgång. Rekrytering av barn och unga till kriminella nätverk handlar vanligtvis om att en pojke i övre tonåren rekryterar yngre barn som springpojke för att själv kunna »göra karriär« inom nätverket. Genom springpojken får den äldre avsättning för större narkotikapartier och kan därigenom tjäna mer. Skuldsättning, hot och våld används för att motverka att den unga avslutar relationen med de äldre. Nyrekryterade barn används oftast för att förvara, transportera och sälja narkotika men studier visar att de yngsta även kan få förvara vapen, genomföra utpressningar, stölder och rån samt vara delaktiga i grova våldsdåd. Utöver detta börjar de ofta begå brott på eget initiativ. Delaktighet i grövre brott inleds därmed relativt snabbt efter inträde i nätverket (Brå, 2023:13).

För att yngre barn ska involveras i nätverken krävs att de äldre i nätverket är närvarande i bostadsområdet, att de uppvisar en eftertraktad livsstil och att de visar sig tillgängliga för kontakt med de yngre. Många av barnen saknar förståelse för vilka konsekvenser ett inträde har för självbestämmandet en lång tid framöver. Särskilt utsatta för nätverkens rekrytering är barn som redan begått mindre allvarliga brott, när närstående till redan nätverksaktiva eller som befinner sig i samma område som nätverket där föräldrars och andra vuxnas sociala kontroll är bristfällig (vuxnas bristande sociala kontroll blir särskilt synligt under skollov där det framkommer vilka barn som är utan tillsyn och som blir ensamma kvar i bostadsområdet) (Brå, 2023:13).

Ramverk för brottsförebyggande åtgärder

I denna studie använder vi oss av ett ramverk kring kategorisering av brottsförebyggande insatser enligt Brottsförebyggande rådet (2009). Där konstateras att brottsförebyggande åtgärder kan kategoriseras som situationell eller social brottsprevention. *Situationell brottsprevention* fokuserar primärt på att förändra situationer som skulle kunna skapa brottstillfällen. Insatserna går därmed ut på att försvåra genomförande av brott, att öka möjligheterna för upptäckt och minska vinsten med den kriminella handlingen. Exempel på detta kan vara kameraövervakning eller säkerhetsåtgärder mot stöld. Insatser som i stället fokuserar på att påverka de riskfaktorer som driver individer mot en kriminell livsstil benämns som *social brottsprevention*.

Sociala insatser kategoriseras vanligtvis som universella, selektiva och indikerade insatser.

- ✘ *Universell brottsprevention* är generella insatser som riktar sig till hela grupper oavsett individernas risknivå. Hit har vi kategoriserat breda insatser för strukturerade fritidsaktiviteter för barn och unga, breda integrerande insatser, eller generellt trygghetsarbete.
- ✘ *Selektiv brottsprevention* fokuserar på undergrupper som utsätts för en eller flera riskfaktorer och därmed utsätts för förhöjd risk för kriminalitet. Hit har vi kategoriserat stödjande insatser för utsatta grupper eller områden, samt verksamhet till särskilda individer inom grupper som löper större risk att hamna i kriminalitet.
- ✘ *Indikerad brottsprevention* handlar primärt om att förebygga fortsatt kriminalitet, alltså att bryta kriminella livsbanor eller förhindra återfall i kriminalitet. Hit kategoriserar vi framför allt verksamhet som sker i relation till Kriminalvården eller till individer som avtjänat straff.

Vi har i studien valt att använda oss av de etablerade kategorierna för social och situationell prevention, men har även identifierat en kategori om stöttande och reparerande verksamhet för att omhänderta effekter av brott.

Civilsamhällets brottsförebyggande insatser

Kategoriseringen i detta avsnitt är en tolkning från vårt håll för att möjliggöra en tydligare översyn av materialet. Flera av de svarande organisationerna förekommer under flertalet kategorier eftersom de belyst olika former av verksamhet inom organisationen. I vissa fall passar verksamheten i flera av dessa kategorier men redovisas enbart under en kategori för stringens. Det är dock en bra förståelse att ha med sig i läsningen av denna studie.

Den verksamhet och de brottsförebyggande effekter som verksamheten leder till är direkt hämtade från materialet från genomförda intervjuer och skriftliga medskick. Efter genomgång av civilsamhällets brottsförebyggande insatser lyfts även de finansieringskällor som de svarande uppgett för de verksamheter som benämns i lägesbilden.

När det kommer till vilken typ av brottslighet som verksamheten motverkar kan vi se ett brett spektrum av brott. Många, framför allt i den universella kategorin, ser verksamheten som generellt brottsförebyggande och har inte en specifik form av brottslighet i åtanke. Andra verksamheter har tydligare sett mönster hos de individer de stöttar och vilken typ av brott denna ägnat sig åt.

De specificerade brott som har nämnts är:

- ✘ Gängkriminalitet
- ✘ Organiserad brottslighet
- ✘ Tyngre kriminalitet
- ✘ Ungdomskriminalitet
- ✘ Narkotikahandel/narkotikabrott
- ✘ Rekrytering till kriminella nätverk
- ✘ Människohandel
- ✘ Olika former av våldsbrott
- ✘ Serie- och mängdbrottslighet som effekt av missbruk/prostitution/utsatthet/marginalisering
- ✘ Bedrägerier och förskingring
- ✘ Bidragsfusk
- ✘ Valfärdsbrottslighet
- ✘ Penningtvätt
- ✘ Skattebrott/ekobrott
- ✘ Olaga hot och trakasserier
- ✘ Spelfuskbrott (matchfixning)
- ✘ Mutbrott
- ✘ Brott mot ordningslag
- ✘ Ofredande
- ✘ Stöld/snatteri/inbrott/rattfylleri

Andra organisationer menade på att man sällan fokuserar på individens kriminella historia i verksamheten och därmed inte kan definiera det.

Universella insatser

17 av de svarande lyfter olika former av verksamhet som vi kategoriserar som universella insatserna. Verksamheterna är generella och riktar sig till hela

grupper oavsett individernas risknivå för kriminalitet. Inom de universella insatserna finner vi sju övergripande syften med verksamheterna: öka delaktighet i samhället och möjlighet att påverka sin omgivning, erbjuda trygga och strukturerade sammanhang och gemenskaper, arbetsintegrering eller utbildning, trygghetsarbete, förändra attityder och normer, och att sprida kunskap och information. Verksamheter har inte sällan flera syften och kan därför ha koppling till flera av dessa teman samtidigt. En del av verksamheterna som listas här har även selektiva inslag genom att de etableras på särskilda platser eller riktar sig till en specifik målgrupp som skulle kunna innefatta individer som är i någon form av risk för kriminalitet eller i utsatthet av något slag.

DELAKTIGHET I SAMHÄLLET OCH MÖJLIGHET ATT PÅVERKA SIN OMGIVNING

Några organisationer arbetar med att på olika sätt främja delaktighet i samhället eller stärka möjligheten för individen att påverka sin omgivning. *KFUM* lyfte att de möjliggör för unga att bidra med idéer in i verksamheten och ta del av beslutsprocesser genom att sitta i styrelser inom rörelsen. Det leder till minskat utanförskap och kriminalitet genom att göra unga delaktiga, samt genom att stärka ungas känsla av ansvar för närmiljön. *Coompanion* har projekt i olika stadsdelar där de organiserar människor i demokratifrågor för att individer ska kunna påverka sitt lokalsamhälle. De är även del i Forum för social hållbarhet i Jönköping tillsammans med andra aktörer som Länsstyrelsen, kommunen, polis, och högskola kring att öka ungdomars delaktighet i samhället med utgångspunkt i entreprenörskap och företagande. *Folkets Hus och Parker* har en lång tradition av att erbjuda öppna, tillgängliga och välkommande mötesplatser. Fokuset ligger på att stärka befintliga mötesplatser, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden, och starta nya initiativ där det finns behov. Mötesplatserna har kulturella och utbildande aktiviteter och riktar sig till alla åldersgrupper men med särskilt fokus på barn och unga. Handboken *Nyckeln* är en metod för att stötta medlemmar och nya initiativ och *Förorts nätverk* är ett verktyg för att säkerställa samtal och dialog mellan Folketshusföreningar kring gemensamma utmaningar.

ERBJUDA TRYGGA OCH STRUKTURERADE SAMMANHANG OCH GEMENSKAPER

Mötesplatser och sociala gemenskaper med syfte att på olika sätt bryta ensamhet eller erbjuda strukturerad fritid för barn och unga lyftes också. *KFUM* erbjuder organiserad och meningsfull fritid via alla sina lokalverksamheter. Verksamheten är ledarledd och erbjuder subventionerade platser för att möjliggöra kostnadsfri verksamhet. *KFUM* betonar att strukturerad fritid har positiva effekter som förebygger kriminalitet, missbruk och psykisk ohälsa genom trygga mötesplatser, bra ledare och positiva nätverk som försvårar att unga rekryteras till brottslighet. Verksamheten riktar sig till alla unga men det finns även verksamhet som riktat arbetar mot marginaliserade grupper av unga. *Sveriges Kristna råd* belyser kyrkornas allmänna förebyggande arbete, så kallad samhällelig friskvård, genom det kontinuerliga ungdomsarbetet i

landet. I detta skapas trygghet, identitet och sammanhang. Även de diakonala insatserna som riktar sig till enskilda och familjer under utsatta perioder går att räkna in här. Sammantaget stärker dessa insatser skyddsfaktorer och minimerar riskfaktorer för kriminella livsval. *Fritidsodlingens riksorganisation* betonar sammanhang och tillhörighet som brottsförebyggande värden som de genom sina lokalföreningar runt om i Sverige bidrar till. Föreningarna arrangerar träffar och mötesplatser där social samhörighet växer. *Frälsningsarmén* har föräldragrupper av olika slag genom öppen förskola, mammagrupper och grupper för ensamma mammor. Detta för att stärka mammor och pappor i sin roll för att kunna hantera sina barn och de utmaningar de står inför. *Svenska Fotbollsförbundet* genomför en särskild satsning som delvis har ett brottsförebyggande perspektiv. Satsningen heter *En bättre väg* och etableras i polisens utsatta områden. Detta för att skapa meningsfull fritid för fler barn och unga och för att stärka fotbollens närvaro inom områdena. Det görs genom att alla anslutna föreningar får möjlighet att tillsätta en fotbollsutvecklare och en föreningsutvecklare. Dessa arbetar med rekrytering av barn och ungdomar, utbildning och insatser för att behålla aktiva och ledare i föreningen samt trygghets- och säkerhetsfrågor, utbildar i föreningskunskap med mera. Det främjar inkludering i föreningsverksamheten, aktivitet och gemenskap. *Fryshuset* bedriver arbete kring föredöme och framtidstro för att stärka ungas skyddsfaktorer genom en olika sociala projekt, exempelvis tjej- och killgrupper, utbildningar och verksamheter för unga utifrån sina intressen och behov. De bedriver även ungdomskultur med bland annat verksamhet inom idrott, musik och fritidsverksamhet. Exempel på verksamhet är *Frysex* som består av thaiboxning och dialog där ungdomar erbjuds en miljö för att prata, bli hörda, känna delaktighet, tillhörighet och ansvar.

ARBETSINTEGRERING OCH UTBILDNING

Andra organisationer specificerar sin verksamhet i olika former av integrationsfrämjande insatser. Flera konstaterar att möjligheten till arbete och egen försörjning är central för det brottsförebyggande arbetet i Sverige. Arbete ger positiva rutiner och en känsla av sammanhang och mening, och arbete som ger lön minskar kriminella incitament. *Skyddsvärnet* bedriver arbetsintegrering via sina sociala företag där individer får arbetsträna och där de erbjuder arbetstillfällen för de som står långt ifrån arbetsmarknaden. *Coompanion* stöttar entreprenörer och företag som på olika sätt skapar arbete och ger individen delaktighet i samhället. Exempel på detta är Yalla Trappan som är ett arbetsintegrerat socialt företag (ASF) och kvinnokoopertiv i Rosengård som syftar till att skapa arbetstillfällen och ökad ekonomisk självständighet för utlandsfödda kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknaden. Både polis och fastighetsägare menade på att det blev lugnare i närområdet när kvinnorna arbetade där, för att deras närvaro motverkade ungas incitament till exempelvis skadegörelse. *Studieförbunden* har integrerande verksamhet genom att erbjuda utbildning, nätverk och kontaktytor som i förlängningen främjar

delaktighet i samhället. Målgruppen för verksamheten är generellt sett bred men förbunden fokuserar också på särskilda målgrupper i marginaliserade områden som myndigheter ofta inte når. Mycket av det brottspreventiva arbetet handlar om att integrera människor som idag inte är en del av samhället. I det arbetet är utbildning grundläggande. Utbildning leder till interaktion med andra, en stärkt självkänsla och främjar den egna förmågan. Vägen tillbaka till utbildning främjas av föreningsaktivitet och nätverk som civilsamhället kan erbjuda. Föreningslivet kan fånga upp och stärka ett engagemang samt få människor att känna sig viktiga och betydelsefulla. *Fryshuset* har olika former av främjande verksamhet som riktar sig till alla unga och bland annat består av skola, eftersom en bra skolgång är ett starkt vaccin mot destruktiva miljöer och normbrytande beteenden och Fryshuset bedriver grundskola, gymnasieskola, folkhögskola och yrkeshögskola. De bedriver även arbete för att skapa förutsättningar för unga att ta sig ut i sysselsättning.

TRYGGHETSARBETEN

Hyresgästföreningen arbetar med aktivt lokalt trygghetsarbete i bostadsområden runt om i landet. Detta i form av samrådsmöten, trygghets- och nattvandringar och verksamhet i kvarterslokaler för särskilda grupper av barn och unga. Enligt betänkandet *Åtgärder för tryggare bostadsområden* redogörs för en bred trygghetsproblematik, som särskilt förmodas drabba hyresbostadsområden. Föreningen avser motverka detta. De driver även projekt med fokus på platsamverkan och lokala ambassadörer som därigenom inte bara uppnår ökad trygghet utan också ökad attraktivitet för platsen, minskad brottslighet och skadegörelse samt bättre brottsförebyggande arbete i området, genom bland annat metodiken *Trygg Stadsplanering* och studiecirkel i metodiken. De engagerar sig även i SAMBO – Samverkan mot brott. *Svenska Fotbollsförbundet* (SvFF) har en anställd inom organisationen som inom föreningsutvecklingsarbetet arbetar med *Trygg fotboll* för att säkerställa trygga tränings- och tävlingsmiljöer. Det finns totalt 24 anställda trygghetsansvariga i distrikten som jobbar förebyggande för att ingen ska utsättas för övergrepp inom föreningarna.

FÖRÄNDRA ATTITYDER OCH NORMER

Flera verksamheter fokuserar på att genom kunskap ändra attityder och normer i samhället. *MÄN* utbildar personal som på olika sätt kommer i kontakt med målgruppen unga. De arbetar bland annat med ett våldsförebyggande program (MVP) som bedrivs på mellan- och högstadiet samt fritidsverksamhet. MVP-programmen är universella, baserade på forskning och innefattar beprövade metoder. Det handlar om att bredda kunskapen om vad våld är, hur maskulinitetsnormer påverkar risken för våld, och om aktivt åskådarskap, alltså att ingripa innan, under eller efter en våldshändelse men också att bryta en tystnadskultur och skapa en miljö där även lindrigt våld tas på allvar. *MÄN* bedriver även pappaverksamhet genom samtalsgrupper i syfte att främja barns uppväxtvillkor. *RFSU* har bland annat projektet »Dare to care« som syftar till att

stärka och bidra till ett aktivt åskådarskap – att skapa incitament för att bryta, ingripa och bry sig i en situation som inte verkar bra. Detta för att förhindra situationer som skulle kunnat eskalera i kränkningar och övergrepp. Projektet används på olika festivaler i landet och handlar om att trygga dessa platser. RFSU har även utbildningar av olika offentliga som möter exempelvis unga och har ett nära och omfattande arbete i skolorna. *Djurskyddet* arbetar med det empatiutvecklande materialet REDE (Respekt, Empati, Djur, Etik), ett värdegrundsmaterial som riktar sig till pedagoger i skola och förskola som syftar till att skapa empati för djur. Barn som behandlar djur illa tenderar att senare i livet behandla andra människor illa. Genom att stävja våldet mot djur bidrar detta till att minska våld mot människor. I Kronoberg finns en riktad satsning för att uppdatera materialet utifrån forskning för att ta fasta på vilka insatser som korrelerar med ökad empati.

KUNSKAP OCH INFORMATION

Annan verksamhet fokuserar på att sprida viktig information och kunskap, antingen till politiken eller offentliga tjänstepersoner som möter målgruppen eller till målgruppen själv. *Sveriges Kristna råd* betonar att kyrkorna finns med i samtal om strategier och ramverk, exempelvis genom remissarbeten. *Fryshuset* är delaktiga i möten och processer med politiker lokalt och nationellt och med myndigheter kring brottsförebyggande arbete. De har bland annat deltagit i möten angående gängkriminalitet och extremism, i flertalet referensgrupper och i sammanhang för brottsförebyggande arbete som drivs av myndigheter och andra aktörer som exempelvis GVI och Rätt Kurva. *Hyresgästföreningen* bidrar med expertkunskaper inom ramen för föreningens nominering av experter i statliga utredningar och medverkar själva som expert i den pågående utredningen *Åtgärder för stärkt trygghet i den byggda miljön*. *Svenska Fotbollsförbundet* är remissinstans vid utredningar av säkerhetskaraktär, part i tillträdesförbundsärenden, deltar i flertalet projekt kring exempelvis integration i utsatta områden med säkerhetsperspektiv. *Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade* (RAV) föreläser och utbildar mot offentliga förvaltningar, nämndemän och skolor kring konsekvenser av det dödliga våldet, men också om upplevelser från anhöriga i situationer som exempelvis rättssalar. *Unizon* jobbar på nationell nivå med att sprida kunskap om konsekvenser av mäns våld mot kvinnor samt om mekanismer, attityder och strukturer som påverkar detta. Lokalt arbetar deras medlemsjourer mycket med prevention genom bland annat samtal med unga på skolor, fritidsgårdar och idrottsföreningar om koppling mellan attityder och våld. *Forum – idéburna organisationer med social inriktning* arbetar inte själva med brottsförebyggande arbete men verkar för att förutsättningar och villkor för sina medlemmar. Detta gör de genom kunskapsspridning, stärkta nätverk och opinionsbildning för civilsamhällets organisationer. Därigenom bidrar de med kunskap om betydelsen av ett livskraftigt civilsamhälle för ett fungerande samhällskontrakt, välfärd och demokrati. Forums medlemmar bedriver socialt arbete runt om i landet, däri-

bland verksamhet som enligt forskning har bevisad effekt ur ett brottspreventivt perspektiv. Verksamheterna ryms inom hela preventionspyramiden och handlar om främjande ungdoms- och fritidsverksamhet, bildningsinsatser och hälsoinsatser för jämlika livschanser – alltifrån mentorskapsprogram till avhoppverksamhet. *KFUM* arbetar i vissa verksamheter för att stärka ungas relation med polis och andra offentliga instanser.

Selektiva insatser

12 av de svarande belyser verksamheter som vi kategoriserar inom selektiva insatser. Detta är insatser som fokuserar på undergrupper som utsätts för en eller flera riskfaktorer och därmed utsätts för förhöjd risk för kriminalitet. Inom de selektiva insatserna finner vi fyra övergripande syften med verksamheterna: stötta individer i riskzon, skapa positiva sammanhang och integrering i samhället, skapa aktiviteter och strukturerad fritid för utsatta barn och unga, sprida information, kunskap och motivation.

STÖTTA INDIVIDER I RISKZON

Vårsta diakoni bedriver verksamhet främst inriktat på traumabehandling via en traumaklinik med klinisk behandling av personer med trauma från främst flykt, våld i nära relationer eller andra traumatiska upplevelser. Forskning visar att det är vanligt att det finns ett trauma i botten hos den som genomför brott. *BUFFF* har projektet *Bryta mönster* vars målgrupp är syskon till unga frihetsberövade. Ett av syftena är att arbeta preventivt för att förhindra att även yngre syskon rekryteras in i kriminalitet. I projektet identifieras det stöd som individen behöver och vilken instans som kan erbjuda stödet. Genom att fånga upp individer som riskerar att hamna i kriminalitet, och genom analyser och kartläggningar skapa stödfaktorer för dessa individer skapas skyddsfaktorer för att individen inte ska dras in i kriminella miljöer. *BUFFF* är i sig inte en behandlande verksamhet men genom stödfunktionen ser de till att individen får det stöd den behöver.

POSITIVA SAMMANHANG OCH INTEGRERING I SAMHÄLLET

Skoop är en intresseorganisation för de arbetsintegrerande sociala företagen (ASF) vars främsta brottsförebyggande bidrag är att erbjuda arbetsträning och anpassad anställning för grupper som har svårt att komma in och få fäste på arbetsmarknaden. Inom ASF:erna ägs och drivs företagen ofta av personer med egna erfarenheter av utanförskap vilket främjar de tillitsskapande och demokratifrämjande värdena. Verksamheterna som åsyftas här har specifika målgrupper som är särskilt sårbara för att hamna i kriminalitet, så som personer med NPF- och kognitiva funktionsnedsättningar, personer med missbruksproblematik eller personer som idag befinner sig i kriminalitet. *Sveriges Stadsmissioner* har stöd och vägledning för målgrupper som av olika anledningar hamnar i utanförskap som på grund av svåra livsförhållanden löper större risk att utsättas för våld och exploatering eller att vara brotts- och

våldsbenägen. Deras mötesplatser för socialt utsatta tillgodoser basala behov såsom mat och hygien, men även stöd i myndighetskontakter och samtalsstöd. Detta hjälper individen att återintegreras i samhället och ger hjälp till självhjälp och stöd till människor i ekonomisk utsatthet att inte känna att de behöver genomföra brott för att överleva. Genom att tillgodose basala behov hos individer i utanförskap kan det hämma behovet att »markera« mot samhället vilket bland annat minskar skadegörelse och ordningsstörningar, och för att fler hamnar i kriminalitet på grund av ekonomisk utsatthet. Föreningarna har även mötesplatser för pappa-barngrupper för att stärka relationer inom familjen samt mellan barn och föräldrar. Dessa mötesplatser stärker individer genom att skapa nätverk med professionella och andra familjer genom navigering i välfärdssystemet och dialog med tjänstepersoner på myndigheter. De har även drogfria mötesplatser för ungdomar där de har möjlighet till läxhjälp, arbetssökande och vägledning. *Östergötlands Stadsmission* arbetar utifrån ett program som fångar upp unga i riskzon innan de dömts för brottsliga handlingar. Oro kring individen förmedlas av vuxenvärlden, ofta via skolan. Därefter görs en riskbedömning och individen får möjlighet att skrivas in på ett program med koordinerade arbetsförberedande insatser om ett år som syftar till att få den unga i arbete. Målet är att inom ett år ha arbete på en extern arbetsplats. Individens progression följs upp kontinuerligt och 90% av individerna fullföljer programmet. *Hela Människan* har social verksamhet för de mest utsatta grupperna i samhället på ett 40-tal olika platser i landet. Insatserna beror på det lokala behovet och kan handla om exempelvis stödboende, akutboende och arbetsintegrerande insatser. De har också arbete tillsammans med frivården. Syftet är att hjälpa utsatta individer på en väg tillbaka till samhället genom att individen utifrån sina egna förutsättningar får verktyg, kunskap och makt att återanpassas till samhället. *Hela människan Botkyrka–Huddinge–Salem* svarade enskilt och belyste sin verksamhet för socialt utsatta genom mötesplatsen Riagården. Våldet som finns inom området har under lång tid skapat otrygghet och verksamheten syftar därför till att vara en trygg plats. *Fryshuset* har förebyggande insatser som riktar sig till unga i risk att hamna i destruktiva sammanhang. Ett exempel på detta är verksamheten *väs – vi är samhället* som vänder sig till unga i riskzon för att uppnå förändring i deras liv. Där arbetar de med självstärkande, normer och frågor om hur man kan röra sig från destruktiva sammanhang till positiva sammanhang.

AKTIVITETER OCH STRUKTURERAD FRITID FÖR UTSATTA BARN OCH UNGA

Frälsningsarmén bidrar i sin verksamhet till gemenskap som bryter ensamhet och stärker samvaron, tryggheten och tilliten hos målgruppen. De bedriver bland annat fritidsaktiviteter, kollo och livskunskap som sysselsätter och förbättrar situationen för barn och unga i särskilt utsatta områden. Exempel på detta är kolloverksamhet i Järvaområdet som syftar till att sysselsätta ungdomar vars familjer inte har möjlighet att ordna aktiviteter på sommaren. *Hela människan Botkyrka–Huddinge–Salem* lyfte sin sociala verksamhet med en rad

olika former av sysselsättning, läger och verksamhet för unga. Verksamheten syftar främst till att skapa ett sammanhang och sysselsättning på fritiden. Det finns ett glapp mellan att skolan slutar och att barnet ska vara hemma på kvällen – under den tiden riskerar barnen att utsättas för brott eller dras med i kriminalitet. Det samma gäller verksamheter på skollov. Även om man undviker att tala om specifika målgrupper måste ibland insatser prioriteras och då har verksamheten riktat visst fokus mot barn med exempelvis NPF-dialognos eller barn i socioekonomisk utsatthet, eftersom de är särskilt utsatta. Organisationen menar dock att det är viktigt med breda insatser då det kan vara svårt att förutse behov och riskfaktorer. *Sveriges Stadsmissioner* har sommarläger och aktiviteter för att främja hälsofrämjande sammanhang och meningsfull fritid som möjliggörs genom att de delar ut kort till kollektivtrafiken. Föreningarna hjälper även till med sommarjobsansökningar där Stadsmissionen själva anställer unga ledare. Detta för att unga tryggt ska slussas in i arbetslivet men också för att bryta bidragsberoendet som de unga vuxit upp med. Den gemenskap som skapas i ungdomsverksamheten med goda relationer till polis och fältassistenter skapar meningsfull fritid, håller ungdomar borta från gatan och motiverar de unga att stå emot ett liv utan droger och kriminalitet. På så sätt förhindrar verksamheten en inkörsport till allvarigare kriminalitet.

INFORMATION, KUNSKAP OCH MOTIVATION

Mamma United har verksamhet i socioekonomiskt utsatta områden för att öka egenmakt, integration och hälsa hos mammor och kvinnor genom kunskap och motivationshöjande samtal. Detta för att kvinnorna ska kunna påverka sina egna liv och söka rätt typ av stöd, men också att öka målgruppens tillit till offentliga institutioner. I sin verksamhet ser de att den ökade tilliten för samhällsviktiga funktioner är avgörande för att kvinnorna ska kontakta exempelvis polisen vid behov och att tilliten i de områden de bedriver verksamhet är extremt låg. Verksamheten går ut på att engagera mammor i 12 veckors program med utbildning. Organisationen identifierar utbildningsbehov och bjuder in olika experter, exempelvis polis, socialtjänst, kvinnojour eller representanter från arbetsmarknaden. I vissa områden finns även verksamhet med samma syfte riktad till pappor. *Läxhjälpen* bedriver läxhjälp på skolor med låga resultat. De arbetar idag på de 112 skolor i landet med lägst resultat och med de individer som bedöms ha risk att inte klara gymnasiebehörighet. De anställer högskolestudenter som agerar läxhjälp genom att träffa samma individ två gånger i veckan under minst en termin. Metoden är evidensprövad och centralt är förebildsskapandet där samma individer får möjlighet att träffas kontinuerligt under en längre period. Verksamheten är därmed inte bara en akademisk utbildningsåtgärd utan även förebyggande mot arbetslöshet och ohälsa. Den ger också de unga goda förebilder. *Sveriges Kristna råd* lyfter att kyrkorna erbjuder sunda sammanhang, utbildning, försörjning och psykosociala och karaktärsbyggande insatser. Ett konkret exempel på detta är *Neighbourhood* som är ett samarbete mellan Ulriksbergskyrkan i Växjö och

lokalsamhället, kommun och näringsliv som motiverar ungdomar i riskzon till långsiktiga kloka beslut genom ett stödprogram. I programmet ger engagemang i skola, arbete och karaktärsdaning olika former av belöningar i form av aktiviteter, övningskörning eller spelkvällar. Detta sker genom evidensbaserade motivationsteorier och motverkar incitament för att välja kriminella livsbanor genom att erbjuda attraktiva och lättillgängliga alternativ. *Sveriges Stadsmissioner* bedriver vägledning i det svenska samhället vilket skapar tillit till samhällets instanser och bidrar till individens trygghet och egenmakt. Det leder till att individen lättare kan ta genomtänkta och grundade beslut. De har även studiestöd på skolor som möjliggör för barn att kunna gå ut med fullständiga betyg och erbjuder studietekniksutbildning till föräldrar för att de ska kunna vara mer delaktiga och stöttande i barnets skolgång. Att motverka en bristande föräldraförmåga i relation till skolan kan ses som förebyggande för rekrytering till gängkriminalitet.

Indikerade insatser

14 av de svarande har lyft verksamheter som vi kategoriserat inom indikerade insatser. Det handlar primärt om insatser som förebygger fortsatt kriminalitet, alltså att bryta kriminella livsbanor eller förhindra återfall i kriminalitet. Verksamheterna fokuserar på att stötta individer att lämna kriminella livsbanor eller att stötta dem i sin återanpassning till samhället. Inom de indikerade insatserna har vi funnit tre övergripande syften: ge stöd för att lämna eller att inte återfalla i kriminalitet, arbetsintegrering, eller insatser som riktat till personer på häkten, anstalt eller inom frivården.

GODA SAMMANHANG OCH SOCIALT STÖD FÖR ATT LÄMNA KRIMINALITET ELLER ATT MOTVERKA ÅTERFALL

Några organisationer arbetar med att fånga upp individer och hjälpa dem ut ur kriminalitet genom att erbjuda sammanhang eller stöd i den processen. *Frälsningsarmén* har verksamheten *Home* som vänder sig till människor i kriminalitet och stödjer den som vill lämna en destruktiv livsstil. Syftet med projektet är att erbjuda ett nytt sammanhang för individen där de kan hitta en ny livsstil med goda relationer, erbjudas samtalsstöd, förbön, själavård och rehabilitering samt vid behov slussas vidare till insatser som stödboende, behandling och avhopparprogram. Organisationen *Samarbete för människor i sorg* (SAMS) deltar i strategin *Gruppvåldsintervention* (GVI) som drivs av Brottsförebyggande rådet i samverkan med Polismyndigheten och Kriminalvården. Strategin har visat positiva resultat i flera amerikanska studier när det kommer till att minska det allra grövsta våldet i kriminella miljöer. Ett steg i strategin handlar om att ge ett gemensamt budskap från samhällets aktörer om att våldet måste upphöra. I Göteborg ska SAMS delta som »sorgens röst« som förmedlar hur det exempelvis är för föräldrar som mister ett barn i gängkriminella miljöer. I arbetet med GVI i Malmö vid namn *Sluta skjut* deltar även *Svenska Kyrkan Malmö*. I det arbetet deltar de som publik och händelsevis även

som talare där möter de unga killar som tillhör grupperingar som utövar våld i Malmö. *Sveriges Kristna råd* nämner ett än bredare deltagande av kyrkorna i strategin GVI, bland annat i Örebro och Göteborg. De särskilda insatserna som bland annat sker genom deltagande i GVI ger brottsnära individer utrymme för existentiell reflektion över sina livsval, genom att bemötas med empati. I detta stärks skyddsfaktorer och alternativa gemenskaper erbjuds. Detta kan påverka livsval framgent. *Vårsta diakoni* har en verksamhet som riktar sig till personer som varit med om trauman där de arbetar med samtal enligt NET-metoden som syftar till att ge människor möjlighet att prata om, identifiera och hantera traumatiska upplevelser. Under tre års tid har stiftelsen samlat in och identifierat kvinnliga individer som begått brott. Deras berättelser har omsatts till kunskap om varför förövare hamnat där de hamnat. Deltagarna får möjlighet att bearbeta trauman för att på så sätt bli tryggare individer vilket minskar risk för återfall. *Fryshuset* har riktade insatser till unga som är i destruktivitet, men även en vuxen målgrupp. Exempel på verksamhet är avhoppprogrammet *Exit* för den som är aktiv i våldsbejakande radikala, nationella eller religiösa grupper och vill få hjälp att lämna dessa. Här ges även stöd till anhöriga till individer i gäng och nätverk. Fryshuset har även avhoppverksamheten *Passus* som hjälper individer som vill lämna ett kriminellt gäng och/eller kriminell livsstil.

ARBETSINTEGRERING

Precis som i tidigare kategorier är även här arbetsintegrering vanligt förekommande bland de organisationer som har intervjuats. Inom indikerade insatser handlar det om att använda arbete som verktyg för att antingen bryta befintliga kriminella livsbanor eller för att stötta individer tillbaka till samhället efter avtjänat straff. *Trygg Rätt* har verksamhet som syftar till att få bort ungdomar från den kriminella banan genom att anordna aktiviteter och föreläsningar. Arbetet fokuserar på attitydförändringsarbete och hjälp till sysselsättning. Metoden går ut på att lokala projektledare träffar de unga i grupper om cirka 15 personer. Gruppen får identifiera vilken typ av sysselsättning de är intresserade av och aktiviteterna och utbildningen utgår sedan ifrån dessa önskemål. När man arbetar med ungdomar i ett visst område skapas en kedjereaktion. Även om projektet fokuserar på ett begränsat antal individer syns kedjeeffekter som skapar förändringar i attityd och fokus hos större grupper av unga inom ett område. I den sista fasen öppnas även en lokal i området upp dit alla ungdomar kan komma. I lokalen arbetar föreningen systematiskt med de ungas framtidsplaner. *Coompanion* stöttar entreprenörer och företag som har som mål att minska återfallsförbrytning och ta in människor med kriminell bakgrund. Man använder konkreta verktyg inom entreprenörskap och företag för att öka delaktighet, inflytande och känslan av sammanhang för en grupp personer som sällan har tillgång till det. Detta används som medel för att få människorna att känna ett innanförskap, inkludering, egenmakt som därtill blir brottsförebyggande. Det arbetsintegrerande sociala företaget Vägen ut! är

ett sådant tydligt exempel där Coompanion varit stödjande i etablerandet av företaget. *Vägen ut!* tar emot och bereder plats för arbetsträning och anställning för målgrupper som kommer direkt från ett fängelsestraff eller är i behov av missbruksrehabilitering. De avser vara en brygga mellan gjorda insatser inom kriminalvården och socialtjänsten till den reguljära arbetsmarknaden. Kooperativen ägs av de som har gått vägen via arbetsträning till anställning. Vägen ut har även behandlingshem och utslussboende samt eftervård för de som vill arbeta med sitt missbruk eller kriminalitet, eller behöver en drogfri stödjande miljö efter fängelsevistelse. *Hushållsfixarna* är ett ASF som bereder arbetsträning och anställning som så långt det går är anpassade efter varje individ. Inom målgruppen finns både individer som har risk för att hamna i kriminalitet eller som brutit kriminella vanor. Syftet är att bryta utanförskap och att ge människor en egen försörjning. Varje individ får en enskild plan och de anställda följer individen på väg mot anställning eller utbildning. Verksamheten syftar även till att stötta individen i sådant som kan påverka arbetssituationen negativt, såsom ekonomi, skulder, sjukvård eller kontakt med myndigheter. Verksamheten bidrar till att individen håller sig ifrån brottslighet där egen försörjning är centralt för att individen inte ska bli bidragsförsörjd eller fortsätta med kriminella livsval.

INSATSER RIKTAT TILL PERSONER PÅ HÄKTEN, ANSTALT ELLER INOM FRIVÅRD

Annan verksamhet inom denna kategori handlar om att på olika sätt ge stöd till individer inne på anstalt eller inom frivården. *Sveriges Kristna råd* uppger att kyrkor möter både förövare och offer genom arbetet med *NAV – andlig vård i Kriminalvården*. Här aktualiseras frågor om skuld och försoning. Exempel på detta är samarbeten mellan NAV och organisationen Försoningsgruppen. *Försoningsgruppen* arbetar med ett försoningsprogram som utgår från en evidensbaserad metod hämtad från Sydafrika som de genomför på anstalter. Det har tidigare genomförts på öppna anstalter men nu även på slutna, bland annat Kumla. Metoden fungerar väl framför allt för de tyngre kriminella. Syftet är att individen ska ta ansvar för det som är gjort och för konsekvenser det lett till för relationen till anhöriga och familj. De erbjuder dem även att ta ansvar inför brottsoffer men det är inte lika vanligt. Programmet genomförs i grupp men med individuellt arbete, vilket bidrar till att synliggöra hur brottet påverkat människor i den intagnas närhet. Förståelsen påverkar återfallsrisken och skapar kedjeffekter hos andra intagna. *RFSU* möter unga personer på anstalter och häkten. En del handlar om att vara en isoleringsbrytande åtgärd men framför allt handlar det om att möta en målgrupp som annars är svår att nå i verksamheten. De individerna har ofta ett generellt stort risktagande i sina liv och sådana personer har ofta en ökad benägenhet att även ta sexuella risker. Förutom dialog om relationer är det under dessa möten centralt att nå fram med budskap om att det är möjligt att förändras. Det handlar även om att fokusera på att göra *rätt* snarare än vad som är att göra *fel*. Trygga och bra relationer till andra människor är en skyddsfaktor mot kriminalitet och något

som är centralt för RFSU:s verksamhet. Organisationen har även drivit pilotprojekt för kvinnor på anstalt där de utbildar samtalsledare som ofta är psykologer och socionomer. Kvinnorna på anstalt har ofta erfarenhet av att använda sin kropp på sätt som går emot den egna viljan – exempelvis genom prostitution. Även *Fryshuset* har verksamhet på häkten och anstalter där de bedriver motiverande arbete mot barn och ungdomar i gängkriminalitet. *Skyddsvärnet* bedriver halvvägshus vilket är en utslussningsåtgärd inom Kriminalvården men syfte att ge klienter stöd till eget boende och deltagande i samhällslivet genom arbete, praktik eller studier. Verksamheten finns i dagsläget i Stockholm men planeras att utökas. *Somaliland förening i Malmö* har återanpassningsverksamhet som sker genom föreningen i Rosengård. Verksamheten riktas till personer under skyddstillsyn och i frivården som söker ett sätt att återanpassas till samhället efter avtjänat straff. Arbetet sker via mentorer och psykologer för att skapa en struktur där deltagare kan få möjlighet att reflektera över sitt beteende, få möjlighet att utforska olika vägar till återanpassning samt bygga en långsiktig plan tillsammans med myndigheter som tar vid efter verksamhetens avslut.

Reparerande eller skyddande insatser

Sex av de intervjuade organisationerna bedriver verksamhet som på olika sätt omhändertar effekter av brott. Några av dessa har verksamheter har fokus på brottsoffer, anhöriga eller närstående. Ändamålet är att bedriva reparerande eller skyddande verksamhet men inte sällan finns brottsförebyggande effekter.

Samarbete för människor i sorg (SAMS) verkar för ökad kunskap om sorg och sorgereaktion och medlemsföreningarna stöttar individer som på olika sätt är i sorg. Ett medlemsförbund inom SAMS arbetar specifikt med familjer som mist barn i gängvåldet och ger dem relevant stöd. De har samtalsgrupper med anhöriga där samtalen står i centrum. Samtalet lindrar sorgen och ger utrymme för att träffa individer med liknande erfarenhet att dryfta komplexa känslor med. I relation till denna målgrupp kan det förekomma mycket heder och hämndbegär och småsyskon till de drabbade är påfallande ofta morgondagens gärningsmän. I samtalen kan de behandla frågor om heder och hämnd och känslorna som kommer med detta. I den bemärkelsen tar verksamheten inte bara hand om effekterna av våld och brott utan blir även brottsförebyggande. Även *Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade* (RAV) kommer in i bilden när våldet redan har inträffat. De erbjuder stöd och vägledning till efterlevande samt terapi efter att ett brott har skett. I ett längre perspektiv finns anhörigrupper och träffar som bidrar till samhörighet med andra som har förståelse för upplevelsen de går igenom. Anhöriga hänvisas till RAV via bland annat polis, sjukvårdsinrättningar och målsägarbiträden. Som anhörig kan det ta tid innan samhällets insatser i form av exempelvis terapeut finns tillgängliga och då fyller organisationen en viktig funktion genom att fånga upp individen. *Sveriges Kristna råd* betonar också kyrkans arbete med själavårdande insatser bland brottsdrabbade. En central del av verksamheten för *Unizons*

medlemsjourer är olika former av stöd och skydd för kvinnor som utsatts för våld. Det sker via chatt och telefon eller genom gruppsamtal där individen kan få stöd att vända sig till rätt offentlig aktör. Flera jourer erbjuder även skyddat boende. Kunskapen från denna verksamhet används som utgångspunkt i den preventiva verksamheten. *Skyddsvärnet* erbjuder jour- och familjehemsvård i hela landet för alla åldrar och tar emot alla typer av uppdrag. Tillsammans med utbildade familjehem hjälper de individer till en trygg tillvaro.

Andra aktörer fokuserar på att omhänderta effekterna efter brotts- eller våldsdåd i lokalsamhället för att lugna boende och andra berörda. *Sveriges kristna råd* uppger att många församlingar ingår i lokala kristeam som arbetar med akut krishantering efter våldsdöd. Detta fungerar trygghetsskapande i området men det kan vara svårt att påvisa brottsförebyggande effekter. Församlingar bidrar till trygghetsinsatser vid akut våld genom öppna kyrkor som fungerar som samlingslokaler. Här finns psykosocialt stöd och verifierad informationsförmedling. Det sker även genom trygghetsskapande närvaro vid våldsplatsen tiden efter våldet. Ett exempel på detta inkom separat från Fosie församling i *Svenska Kyrkan Malmö* som arbetar utifrån metoden *Lokal Beredskap NHL* vilket är en trygghetsskapande samverkansmetod vid händelser som exempelvis skjutningar. Genom att vara ute på minnesplatser efter skjutningar, bombningar och andra händelser och möta människor byggs tillit och lugnet i området förstärks. Det kan reducera hämndspiraler och dämpa det hat och den oro som kan uppstå. De många aktörer som samverkar i detta skede kan förmedla en fredlig bild till de boende i området. Arbetet sker inom fler församlingar inom Svenska Kyrkan i Malmö, exempelvis Hyllie församling.

Verksamhet med situationella inslag

Fem av de svarande uppger verksamhet som vi kategoriserar inom det situationella förebyggande arbetet. Detta genom att arbeta med närvaro i områden eller kring målgrupper i risk, eller att vara tydlig med ordningsregler i syfte att förhindra brottstillfällen. *Mamma United* ger möjlighet och verktyg till mammor och kvinnor att själva agera i situationer som de vill påverka för att exempelvis öka tryggheten i ett område. Organisationen gjorde en egen bedömning av behovet i närområdet vilket visade att det behövdes finnas närvarande vuxna när barn går hem från skolan för att just detta tillfälle kan vara en riskmiljö för barn och unga. De delade dessutom ut mellanmål några dagar i veckan i vissa områden. Detta skapade positiva effekter för boende och näringsliv i området genom att mammorna ökade sin närvaro. *Skyddsvärnet* har trygghetsvårdare som möter barn och unga för att förhindra att de hamnar i missbruk, prostitution och andra utsatta positioner. I detta arbete skapar de kontakt och förtroende hos målgruppen och fångar upp dem som är i behov av stöd. Denna verksamhet bedrivs i offentliga miljöer men de har även ett tilläggsuppdrag där de arbetar med fastigheter i semioffentliga miljöer, exempelvis trappuppgångar. Där söker de efter individer och föremål som inte ska befinna sig på området. *Svenska Fotbollsförbundet* har flertalet brottsföre-

byggande insatser gällande egna arrangemang vid exempelvis landskamper, så som tydlig information om gällande regelverk, samverkan med myndigheter och organisationer för att minimera risk för ordningsstörningar genom exempelvis ordningsvakter.

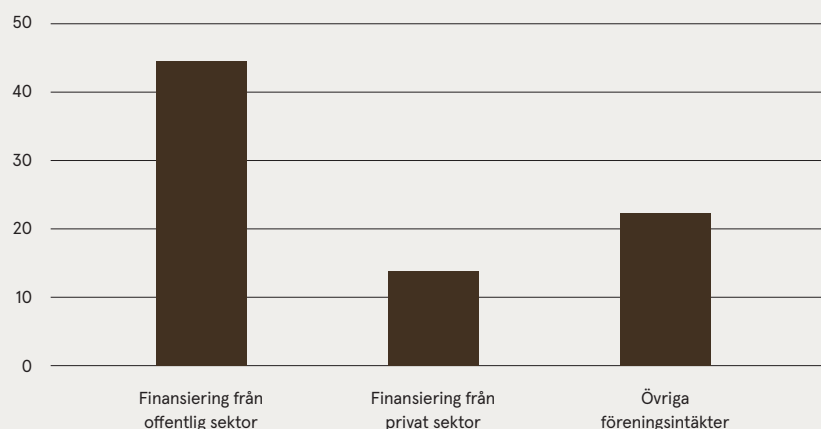
Det finns även arbete inom civilsamhället för att förebygga att de utsätts för bedrägerier men också för att skydda känslig information om deltagare och medlemmar. *Studieförbunden i samverkan* nämner att de har gjort ett åtgärdsprogram som bland annat går ut på digitalt närvaroprogram med BankID och att samköra data kring deltagare kopplat till ett antal riskparametrar. Ibland sker felaktigheter, slarv och missförstånd men detta avser att motverka systematiska bedrägerier. *Svenska Fotbollsförbundet* gör inom ramen för *Sports Integrity* olika typer av insatser för att motverka bland annat matchfixning, mutbrott och ekonomisk brottslighet bland spelaragenter. Insatserna rör sig om information och utbildning i olika form, utredningsarbete vid misstankar om överträdelse av regelverk och bedriver bestraffningsärenden gentemot idrottens regelverk. Insatserna bidrar till att det blir svårare för de som organiserar olika typer av brottsliga gärningar att hitta brottsutövare inom idrotten och skapar färre måltavlor.

Finansiering

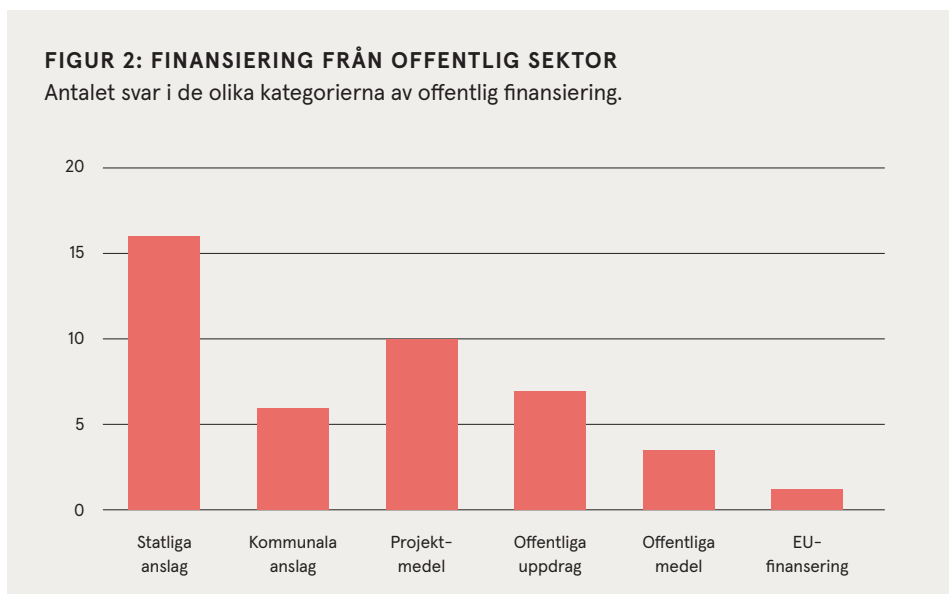
Av de totalt 33 svarande organisationerna identifierar vi totalt 83 olika svar. Det är alltså vanligt förekommande att organisationen och verksamheterna har flera finansieringskällor. Det fanns på förhand inte några uteslutande kategorier utan de svarande lämnade fria svar. Några organisationer kan med enkelhet svara på varifrån finansieringen för de aktuella verksamheterna kommer. För andra svarande är det svårare att ge ett uttömmande svar delvis då de brottsförebyggande effekterna kan identifieras i flera verksamheter men också då det fanns flera lokalavdelningar eller medlemsorganisationer att svara för.

FIGUR 1: FINANSIERINGSKÄLLOR.

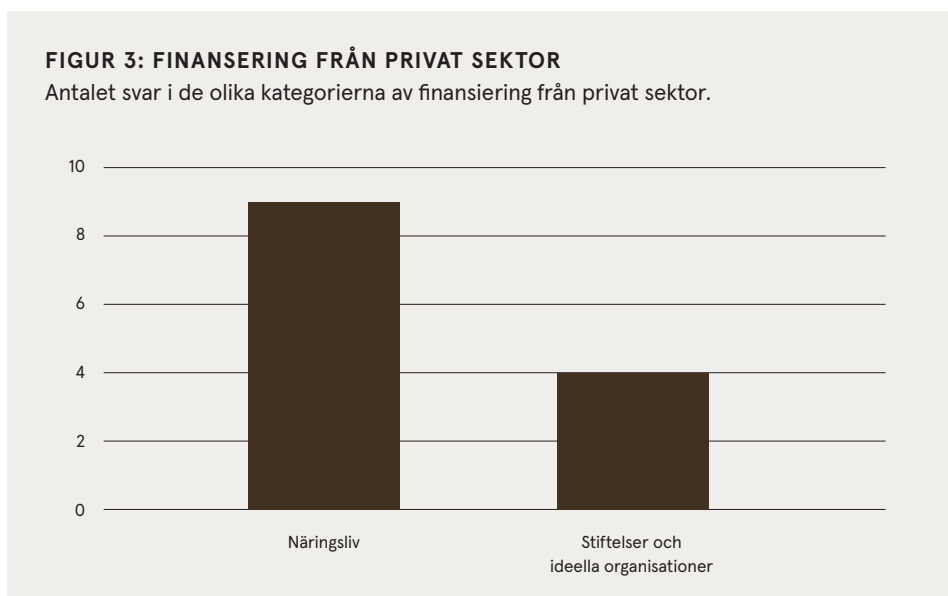
Antalet svar inom de tre övergripande kategorierna av finansieringskällor.

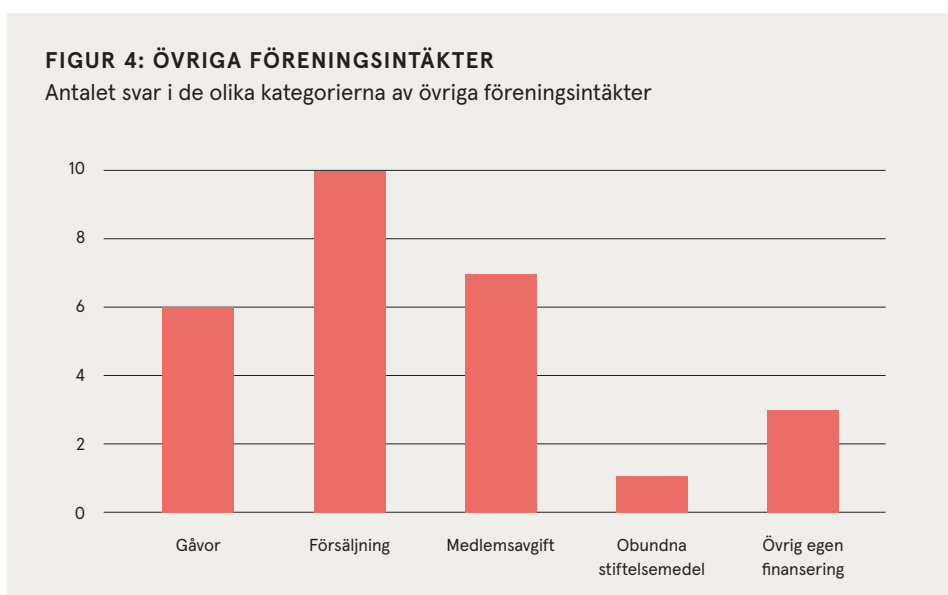
43 svar handlar om någon form av offentlig finansiering. 13 svar inbegriper någon form av finansiering från privat sektor kopplat till företagssamarbeten, sponsring eller stiftelsemedel. 27 svarande uppger olika former av övriga för- eningsintäkter, såsom medlemsavgifter, gåvor, obundna stiftelsemedel eller egen försäljning.

Svaren inom statliga och kommunala anslag samt ospecificerade offentliga medel går inte att utröna om dessa är bundna eller fria medel. Inom statliga anslag nämns bidragsgivande statliga myndigheter såsom Socialstyrelsen, Kriminalvården, MUCF, SST, Socialdepartementet och andra ospecificerade myndigheter. Projektmedel kommer från olika myndigheter, såsom Myndigheten för stöd till trossamfund, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Allmänna Arvsfonden och andra ospecificerade projektmedel på statlig, regional och lokal nivå. Offentliga uppdrag inbegriper svar om uppdrag från Arbetsförmedlingen eller kommunen, reserverade upphandlingar eller IOP. Under offentliga medel samlas svar angående ospecificerade offentliga medel.

Inom kategorin Näringsliv listar vi olika svar kring företagssamarbeten och sponsring. Finansiärerna är främst lokala företag inom fastighets- och försäkringsbranschen samt andra bolag såsom advokatbyråer och mataffärer. Bland stiftelser och ideella organisationer finner vi ospecificerade stiftelser samt UEFA och Lunds Missionssällskap bland flera.

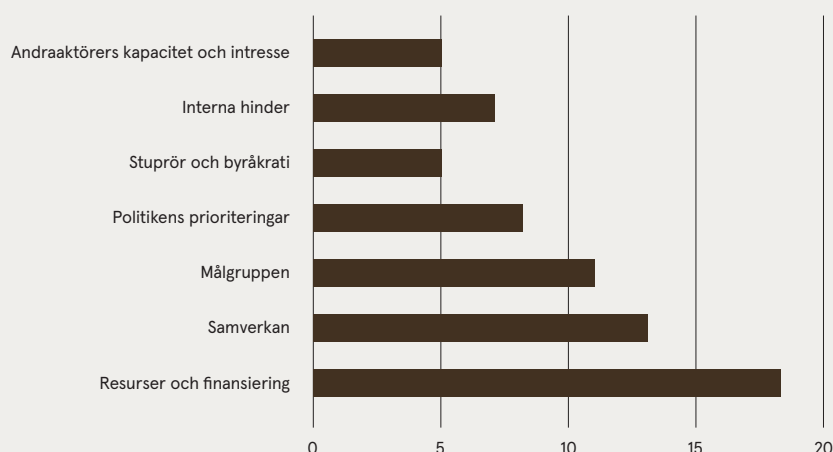
Inom övriga föreningsintäkter samlar vi övriga finansieringskällor. Gåvor är insamlade medel från privatpersoner och genom arv, försäljning är försäljning av till exempel varor och tjänster, medlemsavgifter inbegriper även kyrkoavgift och övrig egen finansiering innehåller ospecificerad egen finansiering eller förvaltning av egna tillgångar i exempelvis fonder.

Civilsamhällets erfarenheter och synpunkter

I intervjuerna har representanterna för de olika organisationerna fått frågan om vilka utmaningar de har i relation till sin verksamhet. Vi har identifierat sju olika områden som utmaningarna fokuseras kring; Resurser och finansiering, samverkan, målgruppen, politikens prioriteringar, stuprör och byråkrati, interna hinder samt andra aktörers kapacitet och intresse.

FIGUR 5: UTMANINGAR

Antalet svarande bland de olika kategorier av utmaningar som har identifierats.

Hinder för verksamheten

RESURSER OCH FINANSIERING

18 av de svarande uttryckte någon form av utmaning kopplat till brister i finansiering eller tillgång till resurser. De svarande menade att den bristande finansieringen hindrade verksamhet från att växa och nå fler. En svarande exemplifierade detta genom att de helt enkelt når för få med verksamheten för att få mer beviljade medel, men att detta blir ett moment 22 eftersom de då inte har möjlighet att växla upp och därmed nå fler med sina insatser. Det kan också handla om att omsätta erfarenhet och kunskap från internationella verksamheter i en svensk kontext. Bristen på finansiering kan delvis bero på en hårdnad konkurrens om finansiering.

Angående verksamheter som arbetar med läxhjälp i skolor lyftes att det saknas statlig finansiering som stöttar detta och att man egentligen skulle kunna göra mycket mer verksamhet men också synliggöra befintlig verksamhet för att nå målgrupp och potentiella läxhjälpare. I relation till arbetsintegrerande insatser påtalas det att finansiering till insatser som förstärkt arbetsträning och stöd till personligt biträde just nu är åtstramat och att det

finns stark press om att sänka lönebidrag vilket ej går ihop med skenande kostnadsökningar för löner. Gällande integrerande verksamhet betonas också att om volymen av människor som behöver dessa insatser ökar i framtiden kan det komma att påverka möjligheten att genomföra bra insatser för dessa individer. En svarande menar att föreningen redan idag ser att behoven är större än föreningens kapacitet. Kriminalvården placerar individer som dömts till samhällstjänst inom föreningen. I dagsläget finns möjlighet att omhänderta uppemot 10–15 personer, men behovet hos Kriminalvården är större än så. Föreningen får inte heller ersättning för detta arbete. Utöver detta betonas även utmaningar i tillgången till lokaler, ledare och personal bland lokalföreningar.

Tre svarande belyser utmaningen med bristande långsiktighet i finansieringen och att det mesta består av projektbidrag eller andra tillfälliga bidrag. Det brottsförebyggande arbetet tar tid och kräver relationsbyggen, både med offentlig förvaltning och med målgruppen. Den långsiktiga finansieringen är också avgörande för att kunna behålla personal.

Några betonar även vikten av att bibehålla det befintliga stödet. Särskilt lyftes den oro som finns i och med avfinansieringen av de etniska organisationer och folkbildningen som självklart har en påverkan på det brottsförebyggande området där flera viktiga aktörer nu har fått helt nya finansiella förutsättningar för att arbeta med stärkande insatser för deras målgrupp.

SAMVERKAN

»Det största hindret är att civilsamhället inte tas på allvar. Vi är trötta på att gå in i rum på kommunen och bli klappade på huvudet. Det vi gör är kostnadseffektivt, når ut till målgrupper som kommunen aldrig når och gör insatser som betalar tillbaka sig många gånger om« – Mamma United

13 svarande menar sig se utmaningar kopplat till samverkan med det offentliga. Det gäller bland annat brister i hur det offentliga involverar civilsamhället i de samtal som sker kring de brottsförebyggande insatserna och om hur befintlig samverkan bedrivs. Upplevelsen från de svarande handlar om att det offentliga och civilsamhället ofta arbetar på sina olika håll och att värden förloras genom den bristande samverkan. Utmaningarna kan relatera till exempelvis boendestöd eller arbetsmarknadsinsatser eller konkreta exempel kopplat till vissa målgrupper. Det handlar också om samverkan i relation till arbetsintegrerande insatser där mycket ansvar läggs på den enskilda arbetsgivaren. Någon svarande upplevde att det är enklare att samverka med mindre kommuner men generellt sett upplever de större stöd från privat håll än från det offentliga. Flera har även påtalat att det är ett hinder i sig att offentliga myndigheter inte ser civilsamhället som en självklar och viktig aktör i det brottsförebyggande arbetet. Civilsamhället möter många människor med låg tillit till offentliga institutioner där civilsamhället kan agera länk mellan myndigheter och medborgare.

»Myndigheter har sin palett av verksamheter som inte vi kan göra, men vi når personer som inte söker sig till myndigheter. Vi är en del av det lokala samhället, inte en extern« – Studieförbunden i samverkan.

Några nämner även en kunskapsbrist om civilsamhället och civilsamhällets insatser bland beslutsfattare inom myndigheter och hos politiker. Detta försvårar den initiala kontakten. Det kan även vara svårt att involvera det offentliga i resultatet av arbetet och att därmed sprida kunskap, erfarenheter och metoder som civilsamhället använder sig av. Här påtalades det att när verksamhet bedrivs i projektform tar det längre tid att bygga upp en relation med det offentliga.

MÅLGRUPPEN

»Självklart kommer det någon gång hända oönskade saker när vi jobbar med de här målgrupperna. Det kommer hända att det säljs knark på en arbetsplats men det har hänt på Volvo och på SIS-institutioner också. Det kommer hända att stöldgods göms på en arbetsplats och det kommer hända arbetsplatsolyckor pga neuropsykiatriska svårigheter med dålig impuls kontroll men det är som att när det händer hos civilsamhällsaktörer så faller den allmänna domen så mycket hårdare och kraven på indragna stöd, kontroller och likande far iväg helt utan proportioner« – Skoopi

Elva svarande belyste olika former av utmaningar kopplat till att arbeta med just målgruppen inom den brottsförebyggande verksamheten. Om civilsamhället ska göra skillnad på området behöver de arbeta med personer som befinner sig i riskzoner och försöka knyta an till dem och påverka deras livsval. Men detta kommer sällan utan friktion och arbetar man exempelvis med avhopparverksamhet kommer det alltid finnas de som återfaller i kriminalitet. Detta får ofta stora effekter genom att verksamheten kan ifrågasättas och där upplever civilsamhället att de dömas hårdare än andra.

Andra utmaningar som nämnts är att det är en resurskrävande målgrupp. Det lyfts i relation till de aktörer som på olika sätt integrerar målgruppen i arbete. För en arbetsgivare att ta emot målgruppen krävs det mycket resurser både i relation till arbetsträning och för anpassade anställningar. Det juridiska och ekonomiska stödsystemet upplevs inte ha följt de allmänna kostnadsökningarna och målgruppens utveckling med alltmer komplexa behov. Det kan även vara så att organisationerna behöver prioritera sina resurser och om aktören inte har ett tydligt brottsförebyggande ändamål kan det lätt hända att denna typ av verksamhet prioriteras bort, då målgruppen kräver stora resurser och för att det är svårt att följa upp effekter.

Trots att civilsamhället generellt sett har goda erfarenheter av att nå ut till målgrupper som det offentliga kan ha svårt att nå finns det målgrupper som är svåra att nå ut till och som kräver riktade insatser. Det handlar om de mest utsatta grupperna i samhället, personer i utsatta områden, samt pojkar och unga män.

Ett fåtal lyfter att det är svårt att få finansiering för arbete med målgruppen kriminella eller förövare, till skillnad från finansiering för att exempelvis arbeta med brottsoffer. Det poängterades dock att målgrupperna inte bör ställas emot varandra, utan att det behövs ett tvådelat fokus.

En svarande lyfter att de ser behov av att utöka sin verksamhet för att bemöta en ny målgrupp som idag inte har mycket stöd i samhället. Det handlar om familjer med en familjemedlem som idag inte är dömd men där det finns misstankar om brott eller där någon till och med upptäckt att brott begåtts. Det kräver en intern kartläggning och ökat arbete för att bemöta detta.

POLITIKENS PRIORITERINGAR

Åtta av de svarande betonar att politikens prioriteringar påverkar civilsamhällets roll att bedriva brottsförebyggande arbete. Upplevelsen är att regeringen och den politiska debatten fokuserar på repressiva och akuta polisiära insatser och att de universella och långsiktigt förebyggande insatserna inte får samma uppmärksamhet eller resurser. Upplevelsen är att politiken sällan ger gehör för att civilsamhällets generella insatser inom det universella området är brottsförebyggande.

Distinktionen som görs i politiken och i samhället gällande relationsvåld och grova brott betonades. Det finns en brottslighet som pågår varje dag i hemmen runt om i landet, men som glöms bort när vi pratar om våldet på gatorna. I detta saknas också kunskap om att de som utför grova brott inte är friskrivna från brott som sker i hemmen. Det är inte ovanligt att dessa individer vuxit upp med våld i hemmet eller utövar våld mot sina partners och familj. Machokulturens påverkan på attityder mot kvinnor samt kopplingen till att utöva våld mot andra saknas i diskursen.

STUPRÖR OCH BYRÅKRATI

Fem svarande menar att stuprör och/eller byråkrati inom offentlig förvaltning bidrar till hinder för den egna verksamheten. För att motverka detta behövs bättre samverkan mellan förvaltningar och mellan myndigheter. Exempel togs från vårdkedjan för personer med missbruksproblematik eller i hemlöshet. I varje enskilt moment finns utbildad personal och resurser men det brister i att sätta ihop insatserna och i att möta människor där de befinner sig, där exempelvis avgiftningen inte koordineras med andra behandlingsinsatser. Även här påtalades utmaningar gällande diskrepansen politiken gör på våld i nära relationer och grova brott. Exempelvis sker samverkan kring grova brott inom en kommunal förvaltning och samverkan om kvinnofrid på en annan. Det är också olika tjänstepersoner som arbetar med frågorna.

En av de svarande poängterar sekretessen mellan myndigheter som en utmaning. Långa ledtider som ett resultat av byråkratin betonas även i relation till målgruppen som ofta blir lidande eller hamnar »mellan stolarna«. Detta exemplifieras genom att mycket hinner hända i ett barns liv innan insatser beviljas och att mycket viktig tid därmed går till spillo. Här kan organisationer behöva göra insatser för att dämpa lidandet i väntan.

INTERNA UTMANINGAR

Sju svarande nämner interna utmaningar som på olika sätt utgör hinder för verksamheten. Det handlar bland annat om att behöva hushålla med ideella krafter, framför allt för verksamhet som omhändertar effekter av våld och brott och därmed behöver bemötas direkt, vilket ställer höga krav på tillgänglighet. Det handlar också om att skapa ett internt engagemang inom organisationen kring frågor som rör det brottsförebyggande området.

Tre av dessa påtalar även utmaningar för det brottsförebyggande arbetet gällande gränsdragning för vad som är det offentliga ansvar och vad organisationen själv bör ta på sig att utföra och att detta kan leda till en tveksamhet att etablera verksamhet som ändå tycks behövas utifrån målgruppens perspektiv. Kyrkornas uppdrag påtalar särskilt här då det kan finnas olika syn på vad som är kyrkans uppdrag och hur det bör särskiljas från det offentliga.

Det kan även handla om en osäkerhet för att arbeta på området vilket kan härledas till en oro för att arbeta med synlig närvaro i direkt anslutning till brottsdrabbade platser, eller känsla av brist på kompetens och utbildning i mötet med människor nära kriminalitet. Det handlar bland annat om att den grova brottsligheten ställer krav på nya kompetenser och kunskaper.

För de aktörer som inte har brottsförebyggande som huvudsakligt mål finns det också en tveksamhet till att befinna sig utanför sin vanliga kontext och att prioritera det brottsförebyggande arbetet parallellt med andra viktiga processer. Dels i relation till att målgruppen upplevs vara resurskrävande, dels för att just denna verksamhet är svår att påvisa effekter kring. Det kan också konkurrera med den ändamålsenliga verksamheten rent resursmässigt.

ANDRA AKTÖRERS KAPACITET OCH INTRESSE

Fem svarande menar att externa aktörers begränsade kapacitet på olika sätt kan påverka möjligheten att genomföra verksamhet hos den externa aktören. Det kan till exempel vara överbeläggning på anstalter och häkten, vilket försvårar civilsamhällets stödjande arbete inom ramen för Kriminalvårdens verksamhet, eftersom det inte finns fysiska utrymmen att bedriva sina insatser på. Det finns även en risk att överbeläggningen inte hinner bemötas med motsvarande ökning av rehabiliteringskunnig personal. Man betonar där vikten av att värna det rehabiliterande arbetet inom Kriminalvården.

Även skolor tas upp i relation till arbete som stöttar elever där upplevelsen är att skolan är mättade på externa insatser, framför allt i utsatta områden. Det kräver mycket energi och kraft för att etablera samarbeten med dessa skolor.

En svarande nämner även utmaningar i att kunna etablera samarbeten med näringslivet som i detta fall handlar om att kunna erbjuda arbetsplatser för målgruppen efter organisationens arbetsintegrerande insats.

Förslag

De idéer och förslag som framkom i studien går att kategorisera in i tre övergripande teman. De fyra första rubrikerna: ökad praktisk samverkan och ökad

strategisk samverkan, långsiktiga villkor för verksamheter samt kunskap och förståelse för civilsamhället handlar alla om offentliga aktörers relation till civilsamhället och hur den kan förbättras. De fem följande rubrikerna: förebyggande arbete, integrerande insatser, individuella insatser, bemötande av unga kriminella och förslag på övriga insatser handlar alla om utformning av olika insatser. De sista förslagen handlar i stället om förändringar inom civilsamhället som kan behöva komma på plats.

Förslag om offentliga aktörers relation till civilsamhället

ÖKAD PRAKTISK SAMVERKAN MELLAN OFFENTLIG SEKTOR OCH CIVILSAMHÄLLET

En återkommande uppfattning är att aktörer inom offentlig sektor med enkla medel tydligare hade kunnat använda sig av civilsamhället i sitt brottsförebyggande arbete. Det kan exempelvis handla om att förflytta resurser och genomförande från det offentliga till civilsamhället för att öka effekterna av insatsen.

Civilsamhällets insatser hade också många gånger varit hjälpta av att kunna synkronisera sitt stöttande arbete med de offentliga insatser som finns, bland annat gällande stöd till anhöriga eller i arbetsintegrerade verksamheter. En tydligare samverkan och en tydligare informationsdelning mellan aktörerna hade underlättat arbetet inom flera områden.

Ett liknande förslag är att kommuner mer systematiskt kan använda sig av civilsamhällets förankring och förtroende i lokalsamhället för att nå ut till målgrupper med sina insatser. Detta genom att efterfråga och använda den kunskap som finns i civilsamhället på gräsrotsnivå, exempelvis om en insats effekt i samhället eller för att formulera problembilder. Som en respondent uttrycker det: *»det offentliga har maktmedel och resurser medan civilsamhället har tilliten och nätverken.«*

Några särskilda former för samverkan efterfrågas. Det handlar främst om att offentliga aktörer i högre grad ska våga ingå *Idéburet Offentligt Partnerskap* (IOP) eller reserverad upphandling för civilsamhället. Här betonas att det är det offentligas ansvar att utöka sina kunskaper och förstå värdet av sådana samverkansformer. Även samordning betonas här där den offentliga aktören bör ha det ansvaret.

ÖKAD STRATEGISK SAMVERKAN

En återkommande del i utmaningarna är att civilsamhällets kvalitetssäkring och erfarenheter kommer in för sent i planeringen. Det kan avhjälpas genom löpande strategisk samverkan mellan civilsamhället och det offentliga.

Det innebär i praktiken att civilsamhället behöver bli inbjuden tidigt i processen, innan beslut har tagits, hela vägen från att formulera agenda till genomförande av insats. För att det ska vara möjligt behöver offentliga aktörer kunna se civilsamhället som en strategisk partner och erfaren aktör på det brottsförebyggande området som får vara med och formulera utmaningen och vägen till lösning.

Strategisk samverkan kan också ha formen att offentliga aktörer ingår olika former av partnerskap med civilsamhället, exempelvis IOP som nämns ovan, som är långsiktiga med strategisk delaktighet som delas av båda parter och där båda parter bidrar med olika resurser. Det kan också handla om att offentlig sektor både lokalt och nationellt bjuder in civilsamhället och trossamfunden i befintliga samråd och dialoger gällande det förebyggande arbetet eller att civilsamhället får delta i POSUM-grupper och inkluderas i utredningar eller remisslistor.

Från två håll efterfrågades löpande möten mellan civilsamhället och regeringen likt de som genomfördes under flyktingsituationen 2015–2016, men specifikt kring gängkriminaliteten.

I det fallet behöver regeringen bjuda in civilsamhället innan agendan sätts, och civilsamhället å andra sidan behöver komma förberedda och vara konkreta och ta av sig den egna »hatten« för att diskutera samhällsutmaningen för att komma fram till en gemensam lösning.

LÅNGSIKTIGA VILLKOR FÖR VERKSAMHETER

Många brottsförebyggande verksamheter drivs genom externa projektmedel, vilket skapar svaga incitament för långsiktig planering. För att kunna arbeta brett och förebyggande mot brottsligheten behövs ett långsiktigt perspektiv, särskilt eftersom det handlar om att bygga relationer med målgrupp och med det offentliga, vilket måste ske över längre perioder.

Om civilsamhället ska kunna bidra i det långsiktiga arbetet som stärker skyddsfaktorer genom att erbjuda trygga och sunda sammanhang och för att skapa förtroende hos målgruppen går det inte att komma med kortsiktiga projekt. Det kräver långsiktiga medel.

En svarande belyste även kopplingen till den pågående översynen av villkoren för statens stöd till trossamfund och civilsamhället. Demokrativillkor behöver utformas på ett sätt som är ändamålsenligt för och tillämpligt i de vitt skilda kontexter och strukturer som finns bland olika samfund och organisationer.

KUNSKAP OCH FÖRSTÅELSE FÖR CIVILSAMHÄLLET

En generell åtgärd som hade underlättat civilsamhällesorganisationernas insatser är en större förståelse för civilsamhällets verksamhet i stort. Flera svarande upplever en låg kunskap hos offentliga aktörer om civilsamhället och vilka aktörer och vilka verksamheter som finns. Det upplevs vara ett hinder att offentlig sektor inte ser civilsamhället som en självklar och viktig aktör i det brottsförebyggande arbetet, särskilt kring det löpande ordinarie arbetet på det universella området. Detta behöver erkännas från offentligt håll och det kräver att beslutsfattare och tjänstepersoner på nationell och lokal nivå ökar kunskapen om de ideella aktörer som verkar och den gedigna erfarenhet som finns inom sektorn.

Om offentlig sektor tydligt såg civilsamhällets universella insatser som en viktig del i det förebyggande arbetet skulle det frigöra engagemang och underlätta samarbeten med andra aktörer.

Kunskapen om civilsamhället och dess insatser kan också bidra till förståelse för de risker som finns med att arbeta med grupper i riskzon, samt för de fel och brister i verksamheten som kan uppstå. Där skulle en större förståelse från offentligt håll, och proportionerliga sanktioner och kontrollmekanismer öka möjligheten för civilsamhället att arbeta med målgruppen.

En större kunskap om civilsamhället på området skulle även motverka att det offentliga ingår samarbeten med mindre seriösa aktörer utan erfarenhet och beprövade metoder.

Förslag om utformning av insatser

FÖREBYGGANDE ARBETE

Det förebyggande arbetet behöver prioriteras och resurssättas. I detta ingår att även finansiera de breda och universella förebyggande insatserna som bedrivs genom civilsamhällets ordinarie och löpande arbete. Dels för att det är ett avgörande arbete för att motverka brottsligheten, dels för att målgrupperna i det arbetet kan vara resurskrävande. Många i civilsamhället gör detta inom ramen för sitt ordinarie arbete och utan ett resurstillskott kan det lätt behöva prioriteras bort.

Flera svarande lyfter en ökad förståelse för de olika målgrupperna inom det förebyggande området. Satsningar för arbete med brottsoffer är välkommet men det är även viktigt att resurssätta arbete med förövare. Dessa målgrupper bör inte ställas mot varandra och det behövs satsningar på båda fronter.

INTEGRERANDE INSATSER

Några verksamheter ser ett potentiellt ökat behov av insatser för att återintegrera människor i samhället. Det gäller exempelvis verksamhet som bedrivs i relation till frivårdens verksamhet för att motverka återfallsrisk. Detta skulle kräva ett resurstillskott för dessa riktade insatser.

Civilsamhällesorganisationer och trossamfunden skulle också i högre utsträckning kunna användas för frivårdens verksamhet och sysselsättning efter frigivning.

INDIVIDUELLA INSATSER

Flera svarande betonar vikten av individuella insatser och perspektiv för de målgrupper de möter i sitt brottsförebyggande arbete. Här upplevs brister i den offentliga förvaltningen där individer faller mellan stolarna eller behöver vänta på beslut och insatser som är kritiska och akuta. Detta förespås kunna undvikas genom att motverka stuprören i offentlig förvaltning på lokal och nationell nivå.

På lokal nivå handlar det om att tydligare samverka förvaltningsöverskridande för att bemöta individer och samordna insatser via exempelvis en krissamordnare som kan ge strukturerad hjälp till individen. Det skulle också underlätta samverkan med civilsamhället som annars behöver rikta sig till fler instanser vilket blir tids- och resurskrävande.

BEMÖTANDE AV UNGA KRIMINELLA

Andra svarande reflekterar kring det narrativ som förmedlas gällande de ungdomar som dras in i kriminalitet. En svarande menar att berättelsen om dessa ungdomar har en påverkan på hur de bemöts. En annan svarande menar att debattklimatet och de signaler som sänds från det offentliga påverkar förtroendet unga emellan negativt i exempelvis socioekonomiskt utsatta områden och bland offentliga aktörer. Det är viktigt att förmedla att många av dessa själva är offer för grooming innan de själva blir förövare. Denna medvetenhet är viktig i det rehabiliterande arbetet men också för de riktade preventiva insatserna för dessa ungdomar.

En ytterligare svarande menar att möjligheten för unga att lämna kriminalitet behöver ske på ett respektfullt sätt som också gör det enkelt för individen, som exempelvis att inte behöva ange andra individer.

ÖVRIGA FÖRSLAG PÅ INSATSER

Några övriga och specifika brottsförebyggande satsningar som efterfrågas från politikens håll är:

- ✘ en tydligare strategi mot narkotikaanvändningen och narkotikahandeln eftersom det grova våldet är så nära kopplat till just droghandeln,
- ✘ målmedveten satsning på FN:s Resolution 2250 om unga, fred och säkerhet som säkerligen skulle underlätta det brottsförebyggande arbetet,
- ✘ att se skolan som nav i det brottsförebyggande arbetet. Med sitt redan befintliga förtroende och etablerade plats i samhället kan den utgöra arena för förebyggande insatser efter skoltid.

Förändringar inom civilsamhället

En svarande resonerar kring civilsamhällesorganisationers ställningstagande för eller emot »hårda tag« i diskursen om repressiva åtgärder. En samtid med snabba svar kan motverka reflektion och nyanserade svar på en fråga som inte alltid behöver vara svart eller vit. Civilsamhället kan behöva forma sig kring just denna fråga.

I relation till en upplevd osäkerhet hos flera organisationer att arbeta brottsförebyggande och att arbeta med synlig närvaro på brottsdrabbade platser efterfrågas utbildning i avhopparverksamhet samt kunskap om traumamedveten omsorg och konflikthantering. Inom ramen för utbildning behöver befintlig kunskap från akademien och offentlig sektor kring dessa frågor spridas. Det efterfrågades även mer utbildning och forskning kring civilsamhällets brottspreventiva insatser. Detta anses nödvändigt för att kunna utvärdera och mäta effekter av verksamheten.

Sammanfattande slutsatser

Genom denna studie kan vi se att civilsamhället bidrag på det brottsförebyggande området är brett och varierande. De värden som civilsamhället bidrar med grundar sig ofta i den lokala förankringen som genererar en tydlig inblick i de lokala förutsättningarna och problembilden och ett stort förtroende i målgrupperna.

Det framkommer i lägesbilden att det finns några aspekter som skulle kunna underlätta civilsamhällets medverkan i det brottsförebyggande arbetet.

Vi kan konstatera att flera civilsamhällesorganisationer upplever att det offentliga inte erkänner civilsamhället som en brottsförebyggande aktör. Detta med grund i den upplevt snäva prioriteringen från politiskt håll. En viktig förutsättning, vid sidan om de strukturella, är därför ett tydligare budskap som bekräftar att förebyggande insatser har hög prioritet och att civilsamhället är en viktig aktör i det arbetet. Här poängteras särskilt civilsamhällets ordinarie löpande arbete inom det universella området med fokus på exempelvis meningsfull fritid, integrering av människor i samhället och arbete med attityder och normer.

I många av svaren har tonvikten legat på brister i samverkan. Detta ses som en naturlig förlängning av den bristande kännedomen om civilsamhällets arbete som påtalas ovan, tillsammans med en okunskap om vilka aktörer och verksamheter som finns. Det ger effekter både i den praktiska samverkan som efterfrågas för att öka effekterna av offentliga insatser och den ideella verksamheten, men också i den strategiska samverkan där civilsamhället önskar att det offentliga i högre grad ser civilsamhället som en strategisk partner med stor erfarenhet och lokalt förankrad problembild. Den strategiska samverkan har i svaren varit mer framträdande i lösningarna än i problemen. Det kan tyda på att de svarande primärt ser den strategiska samverkan som ett medel för att lösa de strukturella utmaningarna snarare än som ett självändamål.

Slutligen krävs resurser för att civilsamhället ska kunna bidra på det brottsförebyggande området. Det handlar dels om att bevara befintlig finansiering, dels om att öka finansiering för att möjliggöra en uppväxling av verksamhet eller för att möjliggöra för aktörer som inte har brottsförebyggande som primärt ändamål att arbeta med målgrupper som löper risk för kriminalitet. Framför allt handlar det dock om att säkerställa långsiktig finansiering, då insatser på detta område kräver en längre horisont med större vikt på relationsbyggande, både med målgrupp och mellan sektorer.

För att bättre bemöta individernas behov i det brottsförebyggande arbetet efterfrågas ett tydligare förvaltnings- och myndighetsöverskridande samarbete och ett individbaserat fokus för de offentliga stödinsatser som ges.

Medverkande organisationer

- ✘ BUFFF
- ✘ Coompanion
- ✘ Djurskyddet
- ✘ Folkets hus och parker
- ✘ Forum – idéburna organisationer med social inriktning
- ✘ Fritidsodlingens riksorganisation
- ✘ Fryshuset
- ✘ Frälsningsarmén
- ✘ Försoningsgruppen
- ✘ Hela Människan Huddinge-Botkyrka-Salem
- ✘ Hela Människan Sverige
- ✘ Hushållsfixarna
- ✘ Hyresgästföreningen
- ✘ KFUM
- ✘ Läxhjälp
- ✘ Mamma United
- ✘ MÄN
- ✘ RFSU
- ✘ Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade
- ✘ Samarbete för människor i sorg
- ✘ Skoopi
- ✘ Skyddsvärnet
- ✘ Somaliland förening Malmö
- ✘ Studieförbunden i samverkan
- ✘ Svenska Fotbollsförbundet
- ✘ Svenska Kyrkan Malmö (Fosie församling)
- ✘ Sveriges Kristna råd
- ✘ Sveriges Stadsmissioner
- ✘ Trygg Rätt
- ✘ Unizon
- ✘ Vårsta Diakoni
- ✘ Vägen ut!
- ✘ Östergötlands Stadsmission

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, *Orsaker till brott bland unga och metoder att motverka kriminell utveckling* (2009)
- Brottsförebyggande rådet, *Nationellt och lokalt brottsförebyggande arbete - Milstolpar och exempel 1993–2016* (2017)
- Brottsförebyggande rådet, *Det brottsförebyggande arbetet i Sverige – Nuläge och utvecklingsbehov* (2018)
- Brottsförebyggande rådet, *Dödligt våld i den kriminella miljön*, (2020)
- Brottsförebyggande rådet, *Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet*, (2021)
- Brottsförebyggande rådet, *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder - En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder* (2021:8)
- Brottsförebyggande rådet, *Det brottsförebyggande arbetet i Sverige – Nuläge och utvecklingsbehov* (2023)
- Brottsförebyggande rådet, *Utredning och uppkläring av dödligt våld i kriminell miljö* (2023:4)
- Brottsförebyggande rådet, *Barn och unga i kriminella nätverk* (2023:13)
- Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete
- Barriärer mot brott – en socialpreventiv strategi mot kriminella nätverk och annan brottslighet (Skr. 2023/24:68)

Nationellt organ för dialog och samråd
mellan regeringen och det civila samhället